

Each figure is a population and the stones, the trees and the muscled mountains are the world--but not the world apart from man--the world and man--the one inseparable unit man plus his environment. Why they should ever have been understood as being separate I do not know (qtd. in Shillinglaw 8).¹

จอห์น สไตน์เบ็ค แสดงทัศนคติที่มีต่อสถานะแวดล้อมเป็นแบบองค์รวมในนวนิยายที่เขียนในปี 1933 เรื่อง *To a God Unknown* ไว้ที่น่าสนใจ นวนิยายเรื่องนี้สะท้อนภาพความสัมพันธ์แบบอุดมคติของมนุษย์ทั้งต่อโลกธรรมชาติและต่อสังคมมนุษย์ โดยนำเสนอภาพความสัมพันธ์นั้นผ่านกระบวนการเรียนรู้ชีวิตของชายคนหนึ่ง ผู้มีความใกล้ชิดและผูกพันกับผืนแผ่นดิน ตัวละครเอกผู้นี้ได้อพยพย้ายถิ่นฐานจากมลรัฐเวอร์มอนต์ไปยังแคลิฟอร์เนียเพื่อตั้งรกรากและสร้างครอบครัวในท้องที่แถบตะวันตก บทความนี้วิเคราะห์พัฒนาการของตัวละครดังกล่าวเพื่อศึกษามุมมองของสไตน์เบ็คที่มีต่อสถานะแวดล้อม โดยเสนอความคิดว่า สไตน์เบ็คสร้างแนวคิดที่มีต่อสิ่งแวดล้อมเป็นแบบองค์รวม เพื่อเสนอเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับสังคมได้อย่างกลมกลืน ในการวิเคราะห์มุมมองนิเวศสำนึกแบบองค์รวมของสไตน์เบ็คนั้น บทความนี้จะชี้ให้เห็นสำนึกแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของตัวละครเอกกับธรรมชาติ ซึ่งเกิดขึ้นควบคู่ไปกับสำนึกแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของตัวละครเอกที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ในสังคม

บทความนี้พิจารณากระบวนการเรียนรู้ของตัวละครเอกสู่ความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติได้อย่างสมบูรณ์ กล่าวคือ พัฒนาการของตัวละครเอกเริ่มตั้งแต่ความไม่เข้าใจในโลกธรรมชาติ จนเมื่อได้เข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติอย่างถ่องแท้จึงก่อให้เกิดปัญญาที่ตระหนักถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันของตนเองกับสถานะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืน สิ่งทีก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติของตัวละครเอกที่มีต่อธรรมชาติคือ ประสบการณ์จากการเข้าไปสัมผัสโลกธรรมชาติที่ทำให้เขาเรียนรู้ว่าธรรมชาติมิได้มีลักษณะตายตัว หากแต่ประกอบด้วยคุณลักษณะต่าง ๆ ที่หลากหลายและมีความสลับซับซ้อนเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ สิ่งทีก่อให้เกิดการเรียนรู้ของตัวละครเอกอีกประการหนึ่งคือ ความสามารถในการเข้าใจโลกธรรมชาติได้โดยอาศัยการรับรู้จากญาณทัศนะพิเศษ และประการสุดท้ายคือ ความพยายามของตัวละครเอกในการต่อสู้เพื่อเข้ามาตั้งหลักแหล่งในพื้นที่แห่งใหม่ รวมไปถึงการเรียนรู้วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนที่มีความผูกพันกับผืนแผ่นดิน ซึ่งประสบการณ์เหล่านี้ส่งผลให้ตัวละครเอกค้นพบความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ที่จะนำไปสู่ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัย และการเป็นผู้ดูแลโลกธรรมชาติได้อย่างประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้ บทความมุ่งศึกษาอีกแง่มุมหนึ่งของความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งหมายรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติและ

¹ ข้อความจากบันทึกที่สไตน์เบ็คเขียนถึงเพื่อนในช่วงที่เขาแต่งนวนิยายเรื่อง *To a God Unknown* ในปี 1930 ซึ่งต่อมาบันทึกและจดหมายต่าง ๆ ได้รับการรวบรวมโดย Elaine Steinbeck และ Robert Wallsten ตีพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ *Steinbeck: A Life in Letters* (1979)

สังคมมนุษย์ โดยสำนักแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของตัวละครเอกกับธรรมชาติเชื้อต่อความเข้าใจในความเป็นหนึ่งเดียวของมนุษย์กับสังคม ดังเห็นได้จากการรับรู้ของตัวละครเอกที่ไร้ซึ่งมุมมองแห่งการแบ่งแยกทั้งในประเด็นทางศาสนาและเพศสถานะ

สโตนีเบ็คเสนอภาพตัวละครหลักคือ โจเซฟ เวย์น (Joseph Wayne) โดยเริ่มจากมุมมองของตัวละครผู้นี้ ในเบื้องต้นที่เห็นว่าโลกธรรมชาติเป็นสิ่งที่ตนพึงมีสิทธิ์ในการเข้าไปครอบครองได้อย่างชอบธรรม และเป็นทรัพย์สินที่ตนสามารถถือเป็นกรรมสิทธิ์ได้ ในฉากเริ่มต้นของเรื่อง โจเซฟแสดงความต้องการในการจับจองผืนแผ่นดินเป็นของตนเองเพื่อเข้าไปทำฟาร์มเลี้ยงสัตว์และสร้างครอบครัวใหม่ โจเซฟขออนุญาตพ่อเพื่อย้ายไปตั้งถิ่นฐานในท้องที่เขตตะวันตก: "I have a hunger for land of my own, sir. I have been reading about the West and the good cheap land there. . . . You have only to live a year on the land and build a house and plough a bit and the land is yours. No one can ever take it away" (176). ความปรารถนาที่จะครอบครองพื้นที่ของโจเซฟในช่วงก่อนเดินทางไปยังแผ่นดินใหม่สะท้อนความหวังเรื่องการอพยพไปสู่ดินแดนตะวันตกของชาวอเมริกันในต้นศตวรรษที่ยี่สิบ ซึ่งเวลานั้นเป็นช่วงที่มีการเข้าไปสำรวจแผ่นดินทางภาคตะวันตก รัฐบาลเปิดเสรีให้กับประชาชนผู้ที่เข้าไปอาศัยอยู่ ทำฟาร์มและสร้างครอบครัวได้เป็นเจ้าของพื้นที่โดยสมบูรณ์และชอบด้วยกฎหมาย การเข้าไปถือครองอำนาจที่มีต่อแผ่นดินนี้สะท้อนมุมมองของมนุษย์ที่เห็นว่าโลกธรรมชาติเป็นสิ่งที่ตนสามารถมีสิทธิ์อันชอบธรรมในการบุกรุกเข้าไปบริหารจัดการได้ (Barry 30)

เมื่อโจเซฟได้รับอนุญาตจากพ่อ จึงเดินทางไปจับจองพื้นที่ตอนกลางของเขตแคลิฟอร์เนียเพื่อตั้งถิ่นฐาน ทั้งนี้สังเกตได้ว่าความปรารถนาของโจเซฟที่จะย้ายไปท้องที่แห่งใหม่เกิดจากความรักที่เขามีต่อแผ่นดิน หากแต่เป็นความรักอย่างเข้าใจผิด โดยมุมมองของโจเซฟเมื่อเข้ามาถึงผืนดินแห่งใหม่เป็นครั้งแรกแสดงถึงอำนาจในการครอบครองอย่างเต็มเปี่ยมดังที่ได้ปรารถนาไว้เมื่อตอนต้น: "The hunger in his eyes became rapaciousness as he looked down the long green valley. His possessiveness became a passion. 'It's mine,' he chanted" (182). สโตนีเบ็คเปรียบเทียบความรู้สึกรักแผ่นดินของโจเซฟในรูปแบบของการเป็นเจ้าของ เขกเช่นชายหัวหน้าครอบครัวผู้รักภรรยาและลูก หากแต่มองว่าภรรยาและลูกเป็นทรัพย์สินส่วนตัว โดยผู้เล่าบรรยายความรู้สึกของโจเซฟไว้ว่า: "For a moment the land had been his wife" (183) และ "he felt that the trees were his children and the land his child" (181). โจเซฟคือสามีและพ่อผู้มีหน้าที่ดูแลแผ่นดินซึ่งเปรียบเสมือนทั้งภรรยาและลูกในเวลาเดียวกัน ทศนคติของโจเซฟในการครอบครองโลกธรรมชาติพร้อมกับความรู้สึกถึงหน้าที่ในการปกป้องดูแล แสดงมุมมองที่มนุษย์มักเห็นว่าตนเองมีสถานะที่เหนือกว่าโลกธรรมชาติ และมีความสามารถในการจัดการดูแลธรรมชาติได้ (Attfield 21) ในความรักแผ่นดินของโจเซฟและความคิดที่จะปกป้องดูแลธรรมชาติในเบื้องต้นนี้ อาจมองได้ว่าเขาพยายามปกป้องธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดของตนเองเป็นหลัก การเปรียบเทียบธรรมชาติว่าเป็นสมาชิกในครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันเล็กที่สุดในสังคม ได้แสดงให้เห็นถึงหน้าที่ในการดูแลในมุมมองของโจเซฟที่ยังมีอยู่อย่างจำกัด

ทัศนคติของโจเซฟในการถือครองกรรมสิทธิ์ในผืนแผ่นดิน ก่อให้เกิดมุมมองที่ว่าธรรมชาติเป็นเพียงสภาวะแวดล้อมซึ่งมีลักษณะแบบคงที่ตายตัวและจะไม่มีเปลี่ยนแปลง เมื่อครั้งโจเซฟได้เข้าไปในท้องที่ใหม่ของประเทศอียิปต์ เขาได้รับการบอกเล่าจากเพื่อนชาวอเมริกันดั้งเดิมว่าแผ่นดินแห่งนี้มักเกิดภัยพิบัติจากความแห้งแล้งเป็นประจำในรอบสิบปี ซึ่งยังผลให้สัตว์เลี้ยงต้องล้มตายเนื่องจากขาดอาหารและน้ำ และทำให้ผู้คนต้องมีการอพยพย้ายถิ่นไปยังแหล่งอื่นเพื่อลี้ภัยธรรมชาติดังกล่าว แต่ทว่าโจเซฟไม่เชื่อว่าความแห้งแล้งจะหวนกลับมาเกิดขึ้นได้อีกครั้ง เขากล่าวว่า: "I don't like to think about it. It won't come again, surely. Feel how tall the grass is already" (188). โจเซฟเชื่อในสิ่งที่ตาของตนเองเห็นมากกว่าคำบอกเล่าของคนในพื้นที่ เพราะเห็นว่าไม่มีเหตุผลอันสมควรที่จะเชื่อว่าท้องที่อันอุดมสมบูรณ์ของ The Valley of Our Lady จะกลายเป็นพื้นที่ที่แห้งแล้งจนทำให้สัตว์เลี้ยงล้มตายและผู้คนต้องอดอยาก การที่โจเซฟมองว่าแผ่นดินจะรักษาสภาพที่เป็นอยู่ให้คงที่ตลอดไปไม่มีการเปลี่ยนแปลงนี้ สะท้อนมุมมองของมนุษย์ที่มีแนวโน้มในการเชื่อว่าโลกธรรมชาติเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมาเพื่อเอื้อต่อการดำรงชีวิตของตน ดังนั้น มนุษย์จึงตีกรอบความคิดให้กับภาพของโลกรธรรมชาติที่มีแต่ความสมบูรณ์ รวบรวมว่าธรรมชาติถูกสร้างขึ้นมาเพื่อยังประโยชน์ให้แก่มนุษย์แต่เพียงฝ่ายเดียว ปัญหานี้มีความสอดคล้องกับคำอธิบายปัญหาทางจริยศาสตร์สภาวะแวดล้อมของ Joseph Desjardins ที่ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า มนุษย์มักวาดภาพโลกธรรมชาติให้เป็นสถานที่ที่สวยงาม อุดมสมบูรณ์ และเอื้อต่อการดำรงชีวิตของตน ทั้งที่ในความเป็นจริงสภาวะแวดล้อมตามธรรมชาติมีการแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา และอาจแฝงไว้ด้วยอุปสรรคที่จะขัดขวางต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ (174)

เมื่อโจเซฟมีทัศนคติที่ไม่เหมาะสมต่อโลกธรรมชาติ ทั้งที่เห็นว่าตนเป็นผู้ครอบครองผืนแผ่นดิน และที่มองว่าธรรมชาติเป็นสภาวะคงที่ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เขาจึงเข้าใจพรที่ได้รับตกทอดมาจากพ่อเพียงคนเดียวในจำนวนพี่น้องผู้ชายทั้งสี่อย่างผิดพลาดและคลาดเคลื่อนไป ทั้งนี้โจเซฟเข้าใจผิดคิดว่าพรที่พ่อให้เขาก่อนที่เขาจะออกเดินทางไปยังอียิปต์มีความสอดคล้องกับพระคัมภีร์ไบเบิล โดยโจเซฟนำพรดังกล่าวไปเชื่อมโยงกับเรื่องราวของ Abraham ทำให้เขารู้สึกว่าตนเองเปรียบเสมือน Abraham ผู้ได้รับคำอวยพรจากพระเจ้าเพื่อส่งเสริมให้ตนมีอำนาจในฐานะผู้ปกครองแผ่นดินและเป็นผู้สร้างสิ่งมีชีวิตให้กับโลกธรรมชาติ ผู้เล่าบรรยายความรู้สึกของโจเซฟไว้ว่า: "as he notched the ears of the first young calves, he felt the joy that Abraham must have felt when the huge promise bore fruit, when his tribes men and his goats began to increase" (199). เวลานี้โจเซฟรู้สึกถึงอำนาจในการเป็นผู้ให้กำเนิดสิ่งมีชีวิตในแผ่นดินอย่างเต็มเปี่ยม เขากล่าวกับโทมัสผู้เป็นพี่ชาย: "Our father gave me a blessing before I came out here, an old blessing, the kind it tells about in the bible, I think" (205). เป็นที่น่าสังเกตว่าพรดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนพระเจ้าอวยพรแก่อับราฮัมก่อนออกเดินทางไปยังผืนดินแห่งใหม่: "The Lord said to Abram, 'As for you, leave your land, your relatives and your father's household for a land which I will show you, and I will make you into a great nation. I will bless you and make your name famous and you shall be a blessing'" (Genesis 12: 1). โจเซฟเข้าใจว่าพ่อซึ่งเป็นเสมือนพระเจ้าในชีวิต

ของเขาได้มอบแผ่นดินไว้ให้เป็นกรรมสิทธิ์ครอบครอง ทั้งนี้เราอาจพิจารณาได้ว่าวิถีคิดของโจเซฟเกิดจากการตีความพระคัมภีร์ไบเบิลในลักษณะที่ส่งผลให้ตนเองมีอำนาจและสถานะที่เหนือกว่าโลกธรรมชาติ ดังที่ Lynn White, Jr. ได้วิเคราะห์ต้นตอของปัญหาสิ่งแวดล้อมไว้ในบทความชื่อ "The Historical Roots of Our Ecologic Crisis" (1967) ว่าการปฏิบัติของมนุษย์ต่อธรรมชาติในทางแสวงหาผลประโยชน์นั้น แท้จริงแล้วเกิดจากการตีความพระคัมภีร์ไบเบิลในลักษณะที่มนุษย์มองความสัมพันธ์กับธรรมชาติแบบมีการแบ่งแยก โดยเห็นว่าตนเองได้รับการอวยพรจากพระเจ้าให้มีสถานะเปรียบเสมือนเจ้านายผู้ปกครองธรรมชาติ ในขณะที่พระเจ้าได้มอบแผ่นดินไว้ให้เป็นทรัพยากรที่ตนพึงหาผลประโยชน์ได้อย่างชอบธรรม White อธิบายว่ามุมมองแบบนี้ก่อให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมของมนุษย์อย่างปราศจากศีลธรรมโดยสิ้นเชิง (9-10)

ในการนำเสนอมุมมองของโจเซฟที่มีต่อโลกธรรมชาตินั้น การพัฒนาของตัวละครนี้ไม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบเฉียบพลัน หากแต่เริ่มจากทัศนคติเบื้องต้นที่โจเซฟมีต่อสภาวะแวดล้อมอย่างไม่เหมาะสม ผสมผสานกับความรักในผืนแผ่นดินที่มีอยู่มาแต่เดิมเป็นพื้นฐาน และสิ่งที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของตัวละครและการทำความเข้าใจต่อโลกธรรมชาติอย่างเหมาะสมมีปัจจัยสำคัญประการแรกคือ เมื่อตัวละครเอกได้เข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติแล้วพบว่าธรรมชาติมีคุณลักษณะที่หลากหลาย ประกอบด้วยภาพลักษณ์และความเปรียบที่บ่งบอกถึงคุณลักษณะที่แตกต่างหลากหลายซ้อนทับกันอยู่ในสถานที่แห่งเดียว จนไม่สามารถระบุเจาะจงลงไปได้ว่าธรรมชาติมีสถานะเป็นเช่นใด ตัวอย่างที่เด่นชัดที่สุดคือฉากที่บรรยายประสบการณ์ครั้งแรกของโจเซฟที่ได้เข้าไปยังท้องที่แห่งใหม่ที่มีชื่อว่า "Nuestra Senora" ในเวลานั้นเขารู้สึกราวกับว่าตนเองเป็นชายหนุ่มผู้อ่อนประสบการณ์ ผู้ที่เข้าไปในเผชิญหน้ากับโลกธรรมชาติที่ถูกเปรียบว่าเป็นหญิงสาว โดยผู้เล่าบรรยายความรู้สึกของโจเซฟในตอนนั้นว่า: "As he rode, Joseph became timid and yet eager, as a young man is who slips out to a rendezvous with a wise and beautiful woman. He was half-drugged and overwhelmed by the forest of Our Lady" (179). สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ ภาพหญิงสาวที่ตัวละครเอกเข้าไปพบนั้น ได้แสดงถึงบุคลิกลักษณะที่มีความหลากหลายขัดแย้งกันอยู่ในตัวเธอเอง กล่าวคือ ภาพแรกเป็นหญิงสาวบริสุทธิ์ผู้ให้กำเนิดพระเยซู โดยคำเรียก "Our Lady" หรือ พระแม่มารีย์ในบริบทของศาสนาคริสต์ สื่อให้เห็นถึงลักษณะของบุคคลที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตากรุณาและความเป็นแม่ผู้ให้ ส่วนภาพหญิงสาวอีกลักษณะหนึ่งได้แสดงถึงภาพที่ตรงกันข้ามกับพระแม่มารีย์โดยสิ้นเชิง เธอเป็นเสมือน "Femme fatale" ที่มีพลังอำนาจในการครอบงำสะกดจิตใจ ทำให้โจเซฟรู้สึกมีเมามาและเคลิบเคลิ้ม ธรรมชาติที่ถูกวาดภาพให้เป็นหญิงสาวได้แสดงอำนาจของเธอให้แพร่ขยายทั่วผืนแผ่นดิน โดยพลังดังกล่าวมีอำนาจภาพที่เหนือกว่าโจเซฟโดยสิ้นเชิง ผู้เล่ากล่าวถึงความรู้สึกของโจเซฟว่า: "This land might possess all of him if he were not careful" (179).

ในความรู้สึกของโจเซฟเมื่อครั้งแรกที่เข้าไปในแผ่นดิน นอกจากธรรมชาติจะมีลักษณะเป็นผู้หญิงแล้ว ก็ยังมีภาพความศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาต่าง ๆ ซ้อนทับกันอยู่ในสถานที่แห่งเดียวกันนี้ ภาพที่โจเซฟเห็นอยู่ในป่าเบื้องหน้าราวกับว่าตนเองเดินเข้าไปในโบสถ์ ซึ่งบรรยากาศของโบสถ์โดยทั่วไปคือสถานที่อันสงบ

สำหรับประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวคริสต์ แต่ทว่าโจเซฟกลับสัมผัสถึงพลังบางอย่างที่ไม่ได้ให้ความสงบอย่างที่เข้าไปในโบสถ์แล้วจะสัมผัสได้: "The endless green halls and aisles and alcoves seemed to have meanings as obscure and promising as the symbols of an ancient religion" (179). ภาพของต้นไม้ในป่าที่ยืนต้นเรียงเป็นแถวอยู่สองข้างทางเปรียบเสมือนทางเดินตรงกลางระหว่างที่นั่งในตู้โบสถ์ ทำให้โจเซฟรู้สึกได้ถึงความน่าสะพรึงกลัวตลอดจนสัญลักษณ์ที่แฝงอำนาจแห่งความลึกลับของสถานที่แห่งนี้ ซึ่งเขาไม่สามารถเข้าใจได้ว่าพลังดังกล่าวคือสิ่งใด จนทำให้รู้สึกกลัวกับว่าตนเองอยู่ในฝันร้ายที่ไม่สามารถรับรู้ได้ถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบตัว: "As he rode on and on the fear came upon him that this land might be the figure of a dream which would dissolve into a dry and dusty morning" (179). เหตุการณ์นี้ทำให้โจเซฟเริ่มตระหนักว่าตนเองไม่ได้มีอำนาจและความสามารถที่จะเข้าใจธรรมชาติได้แม้แต่เพียงน้อย ภาพอันหลากหลายซ้อนทับกันอยู่ในสถานที่แห่งนี้ทำให้มุมมองในเบื้องต้นที่โจเซฟเห็นว่าแผ่นดินเป็นสภาวะตายตัวที่เขาเข้าไปครอบครองได้เริ่มจางหายไป

จากที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นว่าพัฒนาการของตัวละครเอกนั้นมีการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป การวิเคราะห์ตัวละครจึงจำเป็นต้องพิจารณาประสบการณ์ที่ได้รับจากการเข้าไปเรียนรู้โลกธรรมชาติโดยตลอดทั้งเรื่อง จึงจะสามารถมองเห็นภาพความเปลี่ยนแปลงในแนวคิดของตัวละครที่มีความละเอียดซับซ้อนได้อย่างชัดเจนมากขึ้น เหตุการณ์ที่ตัวละครเอกเข้าไปพบความหลากหลายของธรรมชาติก็เช่นเดียวกัน การเข้าไปเรียนรู้ครั้งแรกไม่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนมุมมองอย่างปัจจุบันทันที ภาพอันหลากหลายของธรรมชาติเกิดขึ้นในมโนภาพของโจเซฟอีกหลายครั้ง ยกตัวอย่างเช่น ภาพของธรรมชาติเมื่อความแห้งแล้งเข้ามาครอบคลุม เป็นภาพที่โจเซฟไม่คาดคิดว่าจะเกิดขึ้นได้ในตอนแรกที่เข้ามายังท้องที่นี้ ดังนั้นเมื่อแผ่นดินเกิดภัยพิบัติแห้งแล้งขึ้นมาจริง ๆ โจเซฟจึงได้มีโอกาสเรียนรู้ว่าความสัมพันธ์ที่ตนเคยคิดว่ามีสถานะเป็นสามี ผู้มองภรรยาหรือธรรมชาติว่าเป็นทรัพย์สินนั้นถือเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้อง ความเข้าใจถึงสถานะที่แท้จริงของตนเองและแผ่นดิน เห็นได้จากตอนที่โจเซฟเข้าไปในป่ากับโทมัสผู้เป็นพี่ชาย แล้วพบว่าแผ่นดินเกิดความแห้งแล้งขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงมิได้แล้ว ภาพของแผ่นดินในเวลานี้คือผู้หญิงที่โจเซฟไม่สามารถเข้าใจถึงตัวตนที่แท้จริงของเธอได้: " 'It isn't ours, Thomas,' he said. 'It's like a beautiful woman, and she isn't ours' " (338). โจเซฟพบว่าธรรมชาติไม่ใช่หญิงสาวที่ตนจะสามารถครอบครองและเป็นเจ้าของได้อีกต่อไป แล้วการมองว่าตนเองเป็นผู้นำของครอบครัวที่เป็นโลกธรรมชาตีก็นำมาซึ่งการสั่นคลอน คงเหลือไว้แต่ความไม่แน่ใจในความสามารถของตนในการดูแลปกป้องผืนแผ่นดิน: "My knowledge has failed" (337). โจเซฟกล่าวอย่างผิดหวังกับชายแก่ที่บังเอิญไปพบระหว่างทางกับพี่ชายว่าความเชื่อของตนที่มีมาแต่เดิมนั้นไม่ถูกต้อง โดยในกระบวนการเรียนรู้โลกธรรมชาติซึ่งปรากฏผ่านภาพลักษณ์และความเปรียบให้มีคุณลักษณะเป็นเพศหญิงนั้น นักวิจารณ์ชื่อ Lorelei Cederstrom ได้ให้ความเห็นไว้ว่า โจเซฟต้องอาศัยเวลาและประสบการณ์ตลอดชีวิตของเขาในการทำความเข้าใจถึงตัวตนที่แท้จริงของผู้หญิงคนดังกล่าวเลยทีเดียว (78)

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของตัวละครเอกประการที่สองคือ ความสามารถในการเข้าใจโลกธรรมชาติได้โดยอาศัยญาณทัศนะพิเศษ ซึ่งเกิดจากการที่ตัวละครได้เข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องได้รับการสั่งสอนจากบุคคลใด ดังเช่นเมื่อครั้งแรกที่โจเซฟได้เดินทางเข้ามาถึงท้องที่ Nuestra Senora เขารู้สึกรากับว่าพลังในธรรมชาติมีอำนาจทำลายล้างตน ดังนั้นจึงระลึกถึงพ่อผู้ซึ่งโจเซฟเชื่อว่ามีจิตใจที่เข้มแข็งสามารถเอาชนะพลังที่ตนกำลังเผชิญหน้าอยู่ได้: "To combat the land a little, he thought of his father, of the calm and peace, the strength and eternal rightness of his father" (180). ความคิดของโจเซฟในช่วงเวลานี้มีแต่ความต้องการอยากได้รับชัยชนะเหนืออำนาจในธรรมชาติ แต่ทันใดนั้นเขาได้เรียนรู้ว่าพลังที่มีแต่สงบของพ่อได้รวมกันเป็นหนึ่งเดียวกับพลังของแผ่นดิน "then in his thought the difference ended and he knew that there was no quarrel, for his father and this new land were one" (180). ประสบการณ์นี้นับเป็นจุดเริ่มต้นการเรียนรู้ของโจเซฟด้านสำนึกในความเป็นหนึ่งเดียวของมนุษย์กับธรรมชาติ ทำให้เริ่มมองโลกธรรมชาติในแนวคิดใหม่ คือ จากความปรารถนาที่จะเอาชนะโลกธรรมชาติ ไปสู่แนวคิดที่ว่าแท้จริงแล้วพ่อกับแผ่นดินคือสิ่งเดียวกัน อีกทั้งสำนึกแห่งความเป็นหนึ่งเดียวดังกล่าวยังส่งผลให้โจเซฟค้นพบและตระหนักว่าต้นไม้ที่ยืนต้นแผ่กิ่งก้านในบริเวณบ้านของตนเป็นที่สถิตแห่งวิญญาณของพ่อ: "My father is in that tree. My father is that tree!" (193) ญาณทัศนะที่เกิดจากการหยั่งรู้สำนึกแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของพ่อกับธรรมชาตินี้ นักวิจารณ์ชื่อ James Kelley ผู้ศึกษานวนิยายเรื่องนี้ได้อธิบายไว้ว่า เป็นการสัมผัสได้ของตัวละครที่มาจากญาณทัศนะพิเศษ โดยไม่ต้องใช้ความเข้าใจระดับเหตุผล ซึ่งจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าทึ่งให้ตัวละครเอกได้ค้นพบความเป็นหนึ่งเดียวของตนเองและธรรมชาติ (33)

สำนึกแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของตัวละครเอกเริ่มมีการพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ โดยอาศัยญาณทัศนะพิเศษในการหยั่งรู้ปัญหาที่เกิดจากการเข้าไปสัมผัสกับโลกธรรมชาติอย่างถ่องแท้ ซึ่งยังส่งผลให้โจเซฟสามารถค้นพบความหมายที่แท้จริงของพรที่ได้รับมาจากพ่อ เดิมทีเคยมองเห็นว่าพรนั้นส่งเสริมให้ตนได้เป็นผู้ปกครองโลกธรรมชาติ พัฒนาไปสู่ความเข้าใจว่าสิ่งที่พ่อถ่ายทอดมาถึงตน คือสำนึกแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของทุกสรรพสิ่งซึ่งพ่อได้รับมาจากธรรมชาติ เมื่อเบนจี้ผู้เป็นน้องชายของโจเซฟเสียชีวิตเนื่องจากถูกเพื่อนชาวอเมริกันพื้นเมืองเข้าใจผิดคิดว่าเป็นขโมยจึงแทงถึงแก่ชีวิต โจเซฟได้ใช้สำนึกและปัญญาแห่งความเป็นหนึ่งเดียวนี้ในการพิจารณาความตายของน้อง: "Benjy is dead, and I am neither glad nor sorry. There is no reason for it to me. It is just so. I know now, my father, what you were--lonely beyond feeling loneliness, calm because you had no contact" (242). โจเซฟเรียนรู้คุณสมบัติพิเศษซึ่งพ่อได้ถ่ายทอดให้ตนว่าเป็นกลางหรือความสมดุลทางอารมณ์ที่ปราศจากความรู้สึกสุขหรือทุกข์ และดีหรือเลว: "Even a pure true feeling of the difference between pleasure and pain is denied me. All things are one, and all a part of me" (242). เขาค้นพบว่าโดยแท้จริงแล้วความดีใจหรือเศร้าโศกก็คือคนละด้านของสิ่งเดียวกัน พรของพ่อคือสภาวะทางจิตใจที่พิเศษทำให้โจเซฟเข้าใจสำนึกแห่งความเป็นหนึ่งเดียวอย่างไรซึ่งความ

แตกต่าง จากประสบการณ์นี้โจเซฟเรียนรู้พัฒนาการทางอารมณ์สู่สำนักแห่งความเป็นหนึ่งเดียวที่ก่อให้เกิดความสงบขึ้นภายในจิตใจอย่างแท้จริง

โจเซฟเริ่มพัฒนาลำนึกแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของตนเองกับแผ่นดิน จากเหตุการณ์ที่ได้เข้าไปพิจารณาสภาวะแวดล้อมตามธรรมชาติ จนทำให้รับรู้ได้ด้วยญาณทัศนะพิเศษ และเล็งเห็นลักษณะความเหมือนกันที่มีอยู่ในตัวเองกับสภาวะแวดล้อม เหตุการณ์ในครั้งที่เข้าไปพบเพื่อนชาวอเมริกันพื้นเมืองในป่าสนหลังน้องชายเสียชีวิต ทำให้โจเซฟได้เรียนรู้ด้วยญาณทัศนะพิเศษว่าโชดหินที่ปกคลุมไปด้วยต้นมอส คือ จุดศูนย์กลางและหัวใจสำคัญของทุกสรรพสิ่งในโลกธรรมชาติ: "Out of the center of the world" และย้ำอีกว่า "Out of the heart of the world" (253). เป็นไปได้ว่า ณ บริเวณที่มีโชดหินในลำธาร คือ ตำนานหรือต้นกำเนิดของแหล่งน้ำที่มีโอกาสพัฒนาไปเป็นแม่น้ำอันกว้างใหญ่ให้ความสมบูรณ์แก่สิ่งมีชีวิตต่อไป และลำธารซึ่งเป็นจุดกำเนิดของชีวิตทั้งปวงในผืนแผ่นดินนี้ ทำให้โจเซฟค้นพบความเป็นหนึ่งเดียวของตนเองกับธรรมชาติ: "Joseph felt very glad now, for within him there was arising the knowledge that his nature and the nature of the land were the same" (253). การค้นพบว่าตนเองเป็นสิ่งเดียวกับธรรมชาตินี้ โจเซฟได้นำมาอธิบายและถ่ายทอดให้กับภรรยา: "And this is harder to say: While I sat there I went into the rock. The little stream was flowing out of me and I was the rock" (307). โจเซฟมองเห็นภาพหัวใจของตนเองเป็นสิ่งเดียวกับโชดหิน ซึ่งภาพโดยรวมของโลกธรรมชาติเวลานี้ก็คือร่างกายของมนุษย์ผู้มีหัวใจเป็นอวัยวะที่มีความสำคัญในการช่วยสูบฉีดโลหิตเพื่อนำอาหาร และออกซิเจนไปเลี้ยงตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย และโชดหินนั้นก็ทำหน้าที่เดียวกับหัวใจคือเป็นแหล่งกำเนิดชีวิต สร้างอาหารและน้ำเพื่อหล่อเลี้ยงสิ่งมีชีวิตให้สามารถเจริญเติบโตได้ต่อไป การมองเห็นความเป็นหนึ่งเดียวกันของตนเองกับธรรมชาตินี้ ช่วยให้โจเซฟเกิดความรู้สึกรักและผูกพันกับโลกธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง เขากล่าวกับภรรยาว่า: "I loved the rock. It's hard to describe. I loved the rock more than you or the baby or myself. . . . and the rock was--I don't know--the rock was the strongest dearest thing in the world" (307). ความรักที่มีให้กับธรรมชาติอย่างไม่มีที่สิ้นสุดของโจเซฟในเวลานี้ แสดงให้เห็นพัฒนาการในด้านมุมมองที่มีต่อโลกธรรมชาติ จากตอนที่เข้ามายังแผ่นดินครั้งแรกโจเซฟเคยมีความรักต่อแผ่นดิน ที่เปรียบเสมือนความรักที่มีให้อย่างจำกัดเฉพาะแต่กับสมาชิกภายในครอบครัว แต่ในเวลานี้ความรู้สึกรักผืนแผ่นดินและธรรมชาติทั้งมวลของโจเซฟเพิ่มขึ้นมากกว่าความรักที่ตนมีให้กับทั้งภรรยาและลูก

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของตัวละครเอกประการที่สามคือ การย้ายถิ่นฐานเพื่อเข้ามาตั้งหลักแหล่งในภูมิประเทศแถบตะวันตก ซึ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้ถึงการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องที่แถบนี้ว่ามีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดกับโลกธรรมชาติ ซึ่งนับเป็นการเปิดโอกาสให้โจเซฟผู้มีทัศนคติแต่เดิมที่ไม่เหมาะสมต่อธรรมชาติ ได้ทำความเข้าใจต่อความสัมพันธ์ของตนเองกับแผ่นดินให้เพิ่มมากขึ้น โดยโจเซฟเรียนรู้ว่าผู้คนในชุมชนมีคติ ความเชื่อ และพิธีกรรมที่ล้วนเอื้อต่อการดำรงชีวิตให้เกิดความสมดุลในธรรมชาติได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างของการเรียนรู้จากการเข้ามาอยู่ในท้องที่นี้และได้เห็นวิถีชีวิตของคนที่นี่ ได้แก่ การเรียนรู้

ความศรัทธาของชาวอินเดียนแดงเรื่องความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ เมื่อครั้งแรกที่โจเซฟได้เข้ามายังผืนดินแห่งใหม่ เขาได้รับการบอกเล่าจาก Juanito ถึงความเชื่อดังกล่าว: "My mother said how the earth is our mother, and how everything that lives has life from the mother and goes back into the mother" (194). ประสบการณ์นี้ทำให้โจเซฟเกิดสำนึกถึงคุณค่าของแผ่นดินซึ่งเปรียบเสมือนแม่ผู้ให้กำเนิด การที่วงจรชีวิตของมนุษย์มีความสัมพันธ์กับแม่ธรณีมาโดยตลอด แสดงให้เห็นว่าชีวิตของคนในชุมชนมีความผูกพันกับแผ่นดินอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ ซึ่งสามารถสะท้อนความเชื่อหรือมุมมองแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของมนุษย์กับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นเมื่อครั้งที่โจเซฟได้เข้าไปบริเวณลำธารในป่าสนพร้อมกับ Juanito เขาได้รับการบอกเล่าถึงเรื่องราวเมื่อตอนที่แม่ของ Juanito กำลังตั้งครรภ์ ซึ่งตอนนั้นนางได้เดินทางเข้ามาสัมผัสกับโชดหินบริเวณลำธาร คล้ายกับเป็นการพิจารณาถึงการกำเนิดของชีวิตใหม่ ประสบการณ์นี้ทำให้โจเซฟได้เรียนรู้ถึงความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่ที่ชาวอินเดียนแดงเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษเมื่อตายแล้วจะย้อนกลับไปสู่แม่ธรณีจนกว่าจะกลับมาเกิดใหม่ เมื่อได้ฟังดังนั้นโทมัสผู้เป็นพี่ชายก็เกิดความกลัวพลั้งลิ้นในสถานที่แห่งนั้น แต่โจเซฟกลับกล่าวว่า: "There's something strong and sweet and good in there. There's something like food in there, and like cool water. . . . maybe sometime when we have need, we'll go back again--and be fed" (208). คำพูดนี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการด้านมุมมองที่มีต่อธรรมชาติของโจเซฟว่าแผ่นดินคือสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจให้แก่มนุษย์ พร้อมกับตระหนักว่าธรรมชาติมีพลังที่สามารถผ่อนคลายจิตใจเมื่อคราวที่เกิดความวิตกกังวล ดังเช่นที่หญิงชาวอินเดียนแดงได้เข้ามาบรรเทาความกังวลในช่วงเวลาที่นางกำลังตั้งครรภ์ (Marks 38)

จากนั้น โจเซฟได้เรียนรู้ถึงความเชื่อและพิธีกรรมของคนในท้องถิ่น ได้แก่ การเดินรำซึ่งผู้คนในชุมชนถือปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยจัดขึ้นเพื่อจุดประสงค์ในการสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นยังท้องที่ ในงานเทศกาล Fiesta ของหมู่บ้าน โจเซฟมีโอกาสนชมพิธีดังกล่าวโดยเขาสังเกตเห็นผู้เดินหมุนตัวเองไปรอบ ๆ จนเสียการทรงตัว จังหวะที่การเดินดำเนินไปอย่างรวดเร็ว นั้น ผู้เดินทุกคนดูราวกับว่ากลายสภาพเป็นหนึ่งเดียวกัน อีกทั้งมองดูเป็นสภาวะเดียวกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างกลมกลืน สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ การเดินรำแบบนี้มีนัยสำคัญที่โยงใยไปถึงวิถีแห่งความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ โดยโจเซฟกล่าวกับตนเองว่า: "We have found something here, all of us. In some way we've come closer to the earth for a moment" (269). โจเซฟเรียนรู้ว่าพิธีการเดินรำนี้ช่วยให้ผู้คนสามารถสร้างความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับโลกธรรมชาติจนสามารถสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดแก่ผืนแผ่นดินได้ ดังเช่นเมื่อการเดินรำเสร็จสิ้นสุดลงเขารู้สึกอัศจรรย์ใจว่าพิธีดังกล่าวดลบันดาลให้ฝนตกลงมายังผืนดินได้จริง: "When he looked at the western hills and saw a black cloud-head, high and ominous, coming over from the sea, he knew what was to come. 'Of course,' he said, 'it will bring the rain. Something must happen when such a charge of prayer is let loose' " (269).

การเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ ทำให้โจเซฟได้เรียนรู้ว่าสิ่งมีชีวิตทุกชนิดในโลกธรรมชาติล้วนมีวงจรชีวิตและมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในรูปแบบห่วงโซ่อาหาร ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวทำให้เขารู้สึกว่าตนเองมีความผูกพันกับโลกธรรมชาติเพิ่มมากยิ่งขึ้น เมื่อครั้งที่ได้เข้าไปในป่าสนกับพี่ชาย เขาเรียนรู้พฤติกรรมของสัตว์ว่ามีการกินต่อกันเป็นทอด ๆ เริ่มต้นด้วยหมาป่าผู้หิวโหยสองตัวแย่งกันกินปลาไหลตัวเดียว และหนึ่งในหมาป่าก็ถูกสิงโตกินต่อในช่วงเวลาจากนั้นไม่นาน เมื่อโจเซฟมองเห็นภาพเหตุการณ์นี้แล้วเกิดความคิดในเบื้องต้นว่าหากตนมีปืนก็จะช่วยสัตว์ที่กำลังถูกกินให้รอดพ้นจากการฆ่า แต่เขากลับได้เรียนรู้ว่าประสบการณ์นี้ทำให้ตนเองมีความใกล้ชิดกับวงจรชีวิตในธรรมชาติมากยิ่งขึ้น: "He thought how a new bond tied him to the earth, and how this land of his was closer now" (316). เวลาที่ช่องว่างระหว่างแผ่นดินกับโจเซฟลดน้อยลงไปอีกจากการเรียนรู้ชีวิตในธรรมชาติ ซึ่งความเข้าใจถึงวงจรชีวิตนี้ Joseph Desjardins นักวิชาการในสาขาจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมได้อธิบายไว้ว่าเป็นแนวทางให้นุชนเกิดความรัก ความเคารพ และความชื่นชมที่มีต่อโลกธรรมชาติเพิ่มมากยิ่งขึ้น (200) ซึ่งอาจพิจารณาต่อไปได้ว่า การมองเห็นคุณค่าของห่วงโซ่อาหารนี้ สามารถสะท้อนแนวคิดเรื่องคุณค่าของธรรมชาติที่มาจากหน้าที่ในการทำให้เกิดความสมดุลในห่วงโซ่อาหาร โดยแนวคิดดังกล่าวนับเป็นการปรับเปลี่ยนมุมมองและพฤติกรรมของโจเซฟ จากเดิมที่อาจเคยมองว่าคุณค่าของธรรมชาติเกิดจากหน้าที่ในการให้ประโยชน์แก่มนุษย์เท่านั้น เป็นการตระหนักถึงคุณค่าที่มีอยู่ในตัวเองของโลกธรรมชาติที่มาจากการเอื้อต่อการทำให้วงจรชีวิตสมบูรณ์ หรือคุณค่าที่สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ (Attfield 11)

ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อเวลาที่โลกธรรมชาติต้องประสบภัยพิบัติจากความแห้งแล้งอย่างแสนสาหัส ทำให้โจเซฟพยายามอย่างเต็มกำลังความสามารถในการรักษาผืนแผ่นดินให้อยู่รอด ยกตัวอย่างเช่น เขาตัดสินใจย้ายเข้าไปอาศัยบริเวณลำธารในป่าสน เพื่อดูแลความชุ่มชื้นให้กับต้นมอสบนโขดหิน ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้เขาเรียนรู้ว่าแผ่นดินมีหัวใจซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการมีชีวิตอยู่ของโลกธรรมชาติ: "Here is the seed that will stay alive until the rain comes again. This is the heart of the land, and the heart is still beating" (345). โจเซฟพยายามอย่างสุดความสามารถเพื่อที่จะปกป้องจุดศูนย์กลางนี้ให้รอดชีวิตจากความแห้งแล้ง และความพยายามนี้ส่งผลให้เขาสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ในรูปแบบของความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติได้ โดยเขาดูแลรักษาชีวิตของแผ่นดินที่นี้เหมือนกับชีวิตของตนเอง: "As he worked. He knew the rock no longer as a thing separated from him. He had no more feeling of affection for it than he had for his own body. He protected it against death as he would have saved his own life" (345). โจเซฟสร้างความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับผืนแผ่นดินในรูปแบบของผู้ดูแลโลกธรรมชาติจนสามารถมองเห็นตนเองและโขดหินเป็นสิ่งเดียวกัน แต่ทว่ามุมมองดังกล่าวยังต้องอาศัยความเข้าใจในระดับที่ลึกซึ้งและถ่องแท้ จึงจะทำให้เขาสามารถปกป้องแผ่นดินจากความแห้งแล้งได้สำเร็จและสมบูรณ์

จนในที่สุด โจเซฟได้ค้นพบว่าการสละชีวิตของตนเองน่าจะเป็นวิธีการเดียวที่ตนสามารถจะช่วยเหลือแผ่นดินไว้ได้อย่างประสบผลสำเร็จ ซึ่งการค้นพบดังกล่าวนี้เกิดจากการที่เขาได้เรียนรู้และมองเห็น

ความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติได้อย่างครบถ้วนบริบูรณ์ทั้งสภาวะทางร่างกายและจิตใจ อันจะนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ของตนเองกับแผ่นดินในฐานะผู้ดูแลโลกธรรมชาติได้อย่างสำเร็จ ในฉากการสละชีวิตของโจเซฟเพื่อหวังจะรักษาแผ่นดินให้รอดพ้นจากความแห้งแล้ง แสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้ว่าตัวตนที่แท้จริงของเขาคือสิ่งเดียวกับโลกธรรมชาติอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ ซึ่งภาพเหตุการณ์ตอนจบนี้ สไตน์เบ็คอธิบายไว้อย่างละเอียดน่าประทับใจสมควรยกมาพิจารณาดังต้วบทที่ปรากฏในเรื่อง:

he took out his knife again and carefully, gently opened the vessels of his wrist.

The pain was sharp at first, but in a moment its sharpness dulled. He watched the bright blood cascading over the moss, and he heard the shouting of the wind around the grove. The sky was growing grey. And time passed and Joseph grew grey too. He lay on his side with his wrist outstretched and looked down the long black mountain range of his body. Then his body grew huge and light. It arose into the sky, and out of it came the streaking rain. "I should have known," he whispered. "I am the rain". And yet he looked dully down the mountains of his body where the hills fell to an abyss, He felt the driving rain, and heard it whipping down, pattering on the ground. He saw his hills grow dark with moisture. Then a lancing pain shot through the heart of the world. "I am the land" he said, "and I am the rain. The grass will grow out of me in a little while" (366).

นวนิยายเรื่องนี้ได้ดำเนินมาถึงตอนสำคัญที่สุด ที่โจเซฟสามารถค้นพบสำนึกแห่งความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติได้อย่างสมบูรณ์ ในการบรรยายมุมมองและความรู้สึกของโจเซฟในช่วงเวลานี้แสดงภาพลักษณ์ทั้งจิตวิญญาณและร่างกายของเขาสานรวมเป็นหนึ่งเดียวกับโลกธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน โจเซฟเชือดข้อมือเพื่อให้โลหิตไหลพรกลงบนต้นมอสที่กำลังจะแห้งตายหวังจะให้รอดพ้นจากความแห้งแล้ง และในช่วงเวลาที่เขา กำลังจะหมดลมหายใจนั้น ก็ได้พบว่าจิตวิญญาณล่องลอยขึ้นไปเหนือท้องฟ้า เมื่อมองลงมาเห็นร่างของตนได้ละลายเป็นหนึ่งเดียวกับหุบเขาที่กว้างใหญ่ไพศาลจรดขอบฟ้าที่สวຍงามราวกับสวรรค์ ทันใดนั้นฝนก็เริ่มพร้มลงมายังพื้นผิวของแผ่นดิน ทำให้โจเซฟเกิดจินตนาการว่าในเวลาไม่ช้าต้นหญ้าก็จะเติบโตขึ้น ณ บริเวณที่เขาได้ล้มตัวลงนอนแห่งนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงมุมมองแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของตนเองกับแผ่นดินได้อย่างครบถ้วนบริบูรณ์ โดยแท้จริงแล้วร่างกายของมนุษย์กับธรรมชาติก็คือสิ่งเดียวกันประกอบขึ้นมาด้วยอินทรีย์วัตถุชนิดเดียวกัน เมื่อโจเซฟตายไปร่างของเขาไปก็ย้อนกลับไปสู่ผืนดินเพื่อกลายเป็นแหล่งอาหารให้กับสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นในโลกธรรมชาติต่อไป ดังนั้น การสละชีวิตของตัวละครนี้ ทำให้สามารถพิจารณาได้ว่า คือการที่มนุษย์หวนกลับคืนไปสู่โลกธรรมชาติอย่างสมบูรณ์ทั้งภาวะจิตวิญญาณและร่างกาย

ความเสียสละของโจเซฟเพื่อปกป้องผืนแผ่นดินแสดงภาพความสัมพันธ์ในรูปแบบอุดมคติของมนุษย์กับโลกธรรมชาติ การที่โจเซฟจะสามารถสร้างความสัมพันธ์แบบปกป้องผืนแผ่นดินไว้ได้นั้น ความเข้าใจว่าตนเองเป็นสิ่งเดียวกับโลกธรรมชาติคือปัจจัยสำคัญที่สุด ดังจะเห็นได้จากการเรียนรู้สุนิวส์สำนักแบบองค์รวมของเขาเองในขั้นสุดท้าย คือการมองเห็นตนเองเป็นสิ่งเดียวกับธรรมชาติอย่างแยกออกจากกันมิได้ทั้งสภาพร่างกายและจิตใจ ซึ่งทำให้โจเซฟสามารถดูแลและปกป้องผืนแผ่นดินที่ตนเองรักได้สำเร็จ นอกจากนี้การเป็นผู้ดูแลธรรมชาติของมนุษย์ในทัศนคติของสไตน์เบ็ค ยังนำไปสู่การเป็นผู้ดูแลผืนดินในแนวทางใหม่คือการที่มนุษย์ดูแลผืนดินในฐานะสมาชิกของโลกธรรมชาติที่เท่าเทียมและต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มิใช่ดังเช่นแนวคิดเดิม ที่โจเซฟเคยเข้าใจว่าตนเองเป็นผู้ปกครองที่ต้องดูแลโลกธรรมชาติในฐานะเป็นทรัพย์สินส่วนตัว และเมื่อเขาได้ผ่านการเรียนรู้สำนักแห่งความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติซึ่งทำให้แนวคิดในความเป็นเจ้าของผืนดินละลายหายไป คงเหลือไว้แต่ความรู้สึกรัก รับผิดชอบ และอ่อนน้อมถ่อมตนต่อโลกธรรมชาติ สมกับเจตนารมณ์ที่สไตน์เบ็คได้แสดงไว้ในบันทึกกระหว่างที่เขาเขียนนวนิยายเรื่องนี้ว่า: "The new eyes is being opened here in the west--the new seeing" (qtd. in Benson 260). นับเป็นการเปิดโลกทัศน์และพัฒนาการทางด้านความคิดและจิตวิญญาณของมนุษย์ผู้ได้เข้าไปเรียนรู้ความสัมพันธ์ของตนเองกับโลกธรรมชาติได้อย่างลึกซึ้งและถ่องแท้

เมื่อการวิเคราะห์ห้วงสัจทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมของสไตน์เบ็คมาถึงจุดนี้ ทำให้สามารถพิจารณาได้ว่า สไตน์เบ็คมีมุมมองต่อสิ่งแวดล้อมแบบองค์รวมที่มีการผสมผสานกันของแนวคิดจากหลากหลายทฤษฎีที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ ดังเช่นที่ได้วิเคราะห์ไว้ถึงภาพลักษณ์อันหลากหลายของธรรมชาติอันก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของตัวละครเอกกับสิ่งแวดล้อมที่มีความผันแปรตามคุณลักษณะของธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวโดยสรุปคือ ประการแรกมโนทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมของสไตน์เบ็คสอดคล้องกันกับแนวคิดแบบโรแมนติก โดยเห็นได้จากการที่ตัวละครเอกสามารถรับรู้และเข้าใจธรรมชาติได้ด้วยญาณทัศนะพิเศษว่าธรรมชาติมีพลังในการรักษาความอ่อนล้าและเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจ อีกทั้งตัวละครเอกยังสามารถสร้างความสัมพันธ์กับธรรมชาติในมิติทางจิตวิญญาณ ประการที่สอง มุมมองทางด้านสิ่งแวดล้อมของสไตน์เบ็คแสดงความเข้าใจในวิทยาศาสตร์สาขาชีววิทยาที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะสมาชิกส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ทั้งในรูปแบบวงจรชีวิตและห่วงโซ่อาหาร และประการสุดท้าย มุมมองสิ่งแวดล้อมของสไตน์เบ็คมีความสอดคล้องกับแนวคิดแบบองค์รวมของ Aldo Leopold ในหนังสือ *A Sand County Almanac* (1968) โดยเฉพาะบทที่ชื่อ "The Land Ethic" ซึ่งว่าด้วยความอยู่รอดของโลกนิเวศโดยรวมเป็นหลักสำคัญ Leopold มีความเห็นว่าความสมดุลของระบบนิเวศในสถานะแวดล้อมทางธรรมชาติมีความสำคัญมากกว่าสิ่งมีชีวิตเพียงหน่วยเดียวในโลกชีวะ และเป็นการกระทำอันสมควรแก่เหตุ หากสิ่งมีชีวิต ๗ หนึ่งในนั้นทั้งมนุษย์จำเป็นต้องสละชีวิตของตนเพื่อรักษาโลกธรรมชาติโดยรวมเอาไว้ ซึ่งถ้าเรานำเอาแนวคิดแบบองค์รวมดังกล่าวนี้มาอธิบายการสละชีวิตของตัวละครเอกเพื่อรักษาภาพแวดล้อมในนวนิยายเรื่องนี้ จึงมีความสอดคล้องกันอย่างเห็นได้ชัดกับนิเวศสำนักแบบองค์รวม

ของสไตน์เบ็ค เนื่องจากตัวละครเอกมีความมุ่งมั่นที่จะรักษาความอยู่รอดของแผ่นดินโดยรวมเอาไว้พร้อมกันกับการค้นพบว่าตนเองมีความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า มุมมองนิเวศลัทธิแบบองค์รวมของสไตน์เบ็คที่มีการผสมผสานกันของแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ นอกจากปฏิเสธแนวโน้มในการที่มนุษย์มักมองความสัมพันธ์ของตนเองกับธรรมชาติในรูปแบบที่ตายตัวแล้ว ยังเป็นที่สังเกตว่า สไตน์เบ็คนำเสนอภาพความสัมพันธ์ที่หลากหลายดังกล่าวนั้น ให้เป็นไปในแนวทางที่มนุษย์มีหน้าที่ที่เป็นมิตรและมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม อันช่วยสร้างจิตสำนึกในการห่วงใยและดูแลธรรมชาติของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี

และที่น่าสนใจยิ่งไปกว่านั้น บทความฉบับนี้ต้องการเสนอต่อไปอีกว่า สไตน์เบ็คมีมุมมองต่อสิ่งแวดล้อมที่ไม่เฉพาะเจาะจงแต่โลกธรรมชาติ แต่ขยายความรวมไปถึงในลักษณะของสังคมมนุษย์ที่มีเพื่อนมนุษย์เป็นสิ่งแวดล้อมให้แกกัน ดังนั้น การแสวงหาความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างตัวละครเอกกับธรรมชาติจึงเกิดขึ้นสอดคล้องไปกับความเป็นหนึ่งเดียวของมุมมองที่ตัวละครมีต่อเพื่อนมนุษย์ในสังคม และในส่วนต่อไปของบทความนี้ มุ่งวิเคราะห์มุมมองที่ไร้ซึ่งการแบ่งแยกของตัวละครเอกทั้งในด้านศาสนาและเพศสถานะ เพื่อนำมาอธิบายขยายความนิเวศลัทธิแบบองค์รวมของสไตน์เบ็คเพื่อให้เกิดความครบถ้วนชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ตัวละครเอกมีสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะสังคมมนุษย์ประการแรก คือ มุมมองแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของศาสนาคริสต์และความเชื่อรูปแบบอื่น ๆ จากประสบการณ์ที่โจเซฟได้สัมผัสกับบุคคลรอบข้างที่นับถือศาสนาคริสต์ เขาพบว่าคริสตชนมักมีแนวโน้มในการแบ่งแยกและมองหลักปฏิบัติที่นอกเหนือจากของตนว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ยกตัวอย่างเช่น เบอร์ตันผู้เป็นพี่ชายของโจเซฟซึ่งเคร่งครัดต่อลัทธิโปรเตสแตนต์ เขาเกิดความไม่พอใจอย่างรุนแรงต่อพิธีเต้นรำที่ชุมชนจัดขึ้นในเทศกาล Fiesta ของหมู่บ้าน โดยเบอร์ตันกล่าวกับโจเซฟว่า "It's devil-worship, I tell you! It's horrible! On our own place! . . . It reminds me of witchcraft and the Black Sabbath. It reminds me of all the devilish heathen practices in the world" (270). แท้จริงแล้วการเต้นรำมีขึ้นเพื่อจุดประสงค์ในการบูชาพระเจ้าในธรรมชาติเพื่อก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในท้องที่ แต่เบอร์ตันกลับเห็นว่าพิธีดังกล่าวเป็นการบูชาภูตผีปีศาจที่อยู่ในโลกธรรมชาติ อีกทั้งยังเปรียบเสมือนพิธีกรรมของเหล่าแม่มดซึ่งไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม และหลังจากงานเลิก เขาสังเกตเห็นโจเซฟนำเนื้อย่างบูชาต้นไม้ซึ่งโจเซฟเชื่อว่าวิญญาณของพ่อสถิตอยู่ เบอร์ตันกล่าวโทษน้องชายว่า: "I've seen you make offerings to the tree. I've seen the pagan growth in you, and I come to warn you. . . . You have left God, and his wrath will strike you down" (275). การที่โจเซฟบูชาต้นไม้ก็เพื่อหวังให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในโลกธรรมชาติปกป้องแผ่นดินให้รอดพ้นจากความแห้งแล้ง แต่การกระทำนี้เบอร์ตันเห็นว่าเป็นการทำทลายอำนาจของพระเจ้าซึ่งโจเซฟสมควรได้รับการลงโทษ สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ การกระทำใด ๆ ที่เป็นการแสดงความเคารพต่อโลกธรรมชาติของคนในชุมชนโดยเฉพาะโจเซฟ มักถูกมองว่าเป็นการปฏิบัติที่นอกกรีตและไม่เหมาะสม ซึ่งเป็นไปได้ว่าการกล่าวหานี้สืบเนื่องมาจากมุมมองที่คริสตชนมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะที่มีระดับสูงต่ำ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้อธิบายได้

โดยข้อความจากพระคัมภีร์ไบเบิล ตอนที่พระเจ้าได้สร้างมนุษย์ขึ้นมาในพระฉายาของพระองค์: " 'Then God said, Let Us make man in Our image, after Our likeness, and let them bear rule over the fish of the sea, over the birds of the air, over the animals; over the whole earth and over all creeping things that crawl on the earth' " (Genesis 1: 26). ข้อความที่ยกมาสะท้อนความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติตามความเชื่อของศาสนาคริสต์ การที่มนุษย์มีภาพลักษณ์เช่นเดียวกันกับพระเจ้า และพระองค์ได้มอบสิทธิ์ในการปกครองโลกธรรมชาติให้แก่มนุษย์ ก่อให้เกิดแนวโน้มที่คริสตชนเข้าใจว่ามนุษย์มีสถานะที่เหนือกว่าธรรมชาติโดยชอบธรรม ดังนั้น การบูชาธรรมชาติตามความเชื่อรูปแบบอื่น ๆ จึงถือว่าเป็นอันตราย

นอกเหนือไปจากแนวโน้มของคริสตชนในการแบ่งแยกตนเองออกจากความเชื่อรูปแบบอื่น ๆ ความคิดและการกระทำของโจเซฟสื่อให้เห็นว่า ความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรมและการบูชาพระเจ้าเป็นหลักในการแสดงตนว่านับถือศาสนานั้น ไม่สามารถทำให้เขาเข้าถึงพระเจ้าหรือพลังที่ยิ่งใหญ่ได้อย่างแท้จริง ยกตัวอย่างเช่น พิธีแต่งงานของโจเซฟและภรรยาที่มีขึ้นในโบสถ์แห่งเมืองมอนเทอเรย์ โจเซฟมีความรู้สึกว้าปรีดังกล่าวประกอบขึ้นอย่างปราศจากความร่าเริงและเต็มไปด้วยความอึดอัด ซึ่งผู้เล่าเรื่องผ่านประสบการณ์ของโจเซฟและอลิซาเบธถึงบรรยากาศของงานในครั้งนี้ว่า: "The wedding was in Monterey, a sombre boding ceremony in a little Protestant chapel. The church had so often seen two ripe bodies die by the process of marriage that it seemed to celebrate a mystic double death with its ritual" (227). บรรยากาศที่เต็มไปด้วยความหมองหม่นจากการประกอบพิธีกรรม ทำให้สามารถมองดูคู่บ่าวสาวมีสภาพราวกับร่างไร้วิญญาณในพิธีศพ เมื่อเสร็จพิธีแต่งงานโจเซฟกล่าวกับภรรยาอย่างหมดความอดทนว่า: "There's a foulness here. . . . Here in the church I've thought there lay a beauty if a man could find it, but this is only a doddering kind of devil worship" (227). จากเดิมที่โจเซฟเคยมองว่าโบสถ์คือสถานที่ซึ่งมนุษย์สามารถแสวงหาความสงบแต่ประสบการณ์ดังกล่าวทำให้เขาต้องผิดหวัง เหตุการณ์นี้ทำให้โจเซฟได้เรียนรู้ว่าการนับถือศาสนาคริสต์ในรูปแบบที่เน้นการบูชาพระเจ้าด้วยการประกอบพิธีกรรมไม่ได้ทำให้เขาสามารถสื่อสารและเข้าถึงพระเจ้าได้เลย

โจเซฟค้นพบว่าโดยแท้จริงแล้วมิใช่การประกอบพิธีกรรม หากแต่เป็นโลกธรรมชาติที่ช่วยเป็นแนวทางให้เขาสามารถรับรู้ได้ถึงการปรากฏของพระเจ้าในวันแต่งงาน มุมมองดังกล่าวนี้สามารถแสดงให้เห็นการค้นพบสำนึกแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของศาสนาคริสต์และความเชื่อที่มีต่อพลังในโลกธรรมชาติของโจเซฟได้เป็นอย่างดี โดยในพิธีแต่งงานที่เต็มไปด้วยความอึดอัดนั้น โจเซฟไม่คิดว่าตนเองและภรรยาจะได้รับการอวยพรจากพระเจ้าจนเมื่อได้ยินเสียงระฆังหลังเสร็จพิธี: "Here's God come late to the wedding. Here's the iron god at last. . . . This is my own thing and I know it. Beloved bells, pounding your bodies with your frantic hearts! It is the sun sticks, striking the bell of the sky in the morning; and it's the hollow beating of rain on the earth's full belly" (228). ความรู้สึกของโจเซฟในเวลานี้สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการและการค้นพบมุมมองแห่งความเป็นเอกภาพของทุกศาสนาได้อย่างกลมกลืน กล่าวคือ เมื่อเขาได้ยินเสียง

ก้องกังวานของระฆัง ทำให้สามารถรับรู้ได้ถึงพลังอำนาจของทั้งสองศาสนาที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบเดียวกัน หรืออาจมองได้ว่าเป็นการปรากฏของพระเจ้าองค์เดียวกันผู้มาร่วมอวยพรและเป็นพยานให้กับตนและภรรยา ในการจัดงานครั้งนี้ อีกทั้งเสียงอันไพเราะสดใสของระฆังที่เกิดจากเหล็กกระทบกันยังทำให้เขาระลึกได้ว่า คือ เสียงที่ตนเองคุ้นเคยเป็นอย่างดี โดยให้ภาพลักษณะราวกับเสียงพระอาทิตย์ผู้ตระหง่านของโมงยามเมื่อถึงเวลา เช้า และคือเสียงเดียวกับละอองฝนที่หล่นลงมากกระทบกับพื้นพสุธา สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ วิธีการที่โจเซฟ สามารถเข้าถึงพระเจ้าผู้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทั้งสองศาสนาได้โดยอาศัยประสบการณ์จาก ธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นมุมมองของโจเซฟที่ว่าทุกสรรพสิ่งในโลกธรรมชาติล้วนเป็นส่วนหนึ่งของพระองค์ (Balaswamy 110) ในขณะที่พิธีกรรมกลายเป็นสิ่งที่บดบังความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้าให้ลดน้อยลง และเป็น เพียงเปลือกนอกของศาสนาที่ไม่มีความสำคัญ

เมื่อโจเซฟได้ค้นพบว่าโลกธรรมชาติคือสิ่งที่ทำให้เขาสามารถรับรู้ได้ถึงพระเจ้าของทั้งสองศาสนาผู้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงส่งผลให้โจเซฟเบนความสนใจของตนเองไปที่โลกธรรมชาติ เมื่อเสร็จพิธีแต่งงานตามแบบแผนของคริสตชนที่บ้านเกิดของอลิซาเบธทั้งคู่จึงเดินทางกลับท้องที่ของพวกตน โดยระหว่างทางกลับนั้นได้ผ่านหนทางที่รายล้อมไปด้วยผืนป่าท่ามกลางโลกธรรมชาติอันกว้างใหญ่ไพศาล และเมื่อเดินทางมาถึงทางเปิดระหว่างหุบเขา โจเซฟเอ่ยกับอลิซาเบธว่า: "Yesterday we were married and it was no marriage. This is our marriage--through the pass--entering the passage like sperm and egg that have become a single unit of pregnancy. This is a symbol of the undistorted real. I have a moment in my heart, different in shape, in texture, in duration from any other moment" (232). การเดินทางข้ามผ่านบริเวณทางเปิดที่ภูเขาแยกออกจากกัน ถือเป็นการแต่งงานที่แท้จริงสำหรับโจเซฟท่ามกลางธรรมชาติโดยที่เขาและภรรยามิต้องได้รับการกำหนดกฎเกณฑ์จากพิธีกรรมใด พิจารณาได้ว่า การที่โจเซฟ เลือกให้ความสำคัญกับการแต่งงานท่ามกลางธรรมชาติมากกว่าพิธีการในโบสถ์ สะท้อนแนวคิดแบบโรแมนติคที่มนุษย์หันหน้าเข้าหาโลกธรรมชาติเพื่อเป็นที่พึ่ง ในการหลีกหนีอิทธิพลของสังคมที่มักครอบงำและตีกรอบให้มนุษย์ต้องดำเนินชีวิตตามหลักเกณฑ์ จนมองข้ามนัยสำคัญของการพัฒนาทางด้านความคิดและจิตใจ (Watson 2)

จากประสบการณ์เมื่อครั้งเดินทางผ่านช่องแคบระหว่างหุบเขาพร้อมกับอลิซาเบธ ทำให้ โจเซฟสามารถมองเห็นได้ว่าโดยแท้จริงแล้วทั้งศาสนาคริสต์และความเชื่อที่มีต่อพลังในโลกธรรมชาติมีแนวคิดพื้นฐานที่เป็นสิ่งเดียวกัน นั่นก็คือ การเป็นผู้เปี่ยมไปด้วยความรักและความเสียสละซึ่งสามารถแผ่แผ่ให้กับผู้อื่นได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ในช่วงเวลาที่โจเซฟกำลังเดินทางผ่านหุบเขาอยู่นั้น เขาพยายามถ่ายทอดความเข้าใจดังกล่าวนี้ให้กับภรรยา: "I have thought without words. . . . Christ nailed up might be more than a symbol of all pain. He might in very truth contain all pain. And a man standing on a hilltop with his arms outstretched, a symbol of the symbol, he too might be a reservoir of all the pain that ever was" (232). ในมโนทัศน์ของโจเซฟ เขามองเห็นภาพลักษณะของพระเยซูผู้เจ็บปวดทรมานจากการถูกตรึง

ด้วยไม้กางเขน เป็นภาพเดียวกันกับชายผู้ยืนกางแขนอยู่บนภูเขาโดยแบกรับเอาความทุกข์ทรมานทั้งปวงไว้ที่ตนเอง กล่าวโดยอีกนัยหนึ่ง พระเยซูผู้เป็นตัวแทนของศาสนาคริสต์คืออีกด้านหนึ่งของชายผู้ยืนกางแขนอยู่บนยอดเขาซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อที่มีต่อพลังในโลกธรรมชาติอย่างกลมกลืน โจเซฟเล็งเห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทั้งสองศาสนาว่าคือ บุคคลผู้แบกรับเอาความทุกข์ทรมานจากการเสียสละชีวิตเพื่อผู้อื่นและส่วนรวมได้อย่างไร้ข้อจำกัด ภาพลักษณะอันซ้อนทับของบุคคลทั้งสองนี้ แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางด้านแนวคิดของโจเซฟผู้สำนึกแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของทั้งสองศาสนาที่พัฒนาเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ เขาได้ค้นพบแล้วว่าแก่นแท้ของทุกศาสนาก็คือความรัก ความดีงาม และความเสียสละที่บุคคลจะพึงมีให้กับผู้อื่นอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งมุมมองดังกล่าวนี้ถือเป็นแนวคิดพื้นฐานที่ทุกศาสนามีอยู่ร่วมกันอย่างมีเอกภาพ เป็นหนึ่งเดียว และแยกออกจากกันมิได้

ความพยายามในการสร้างความสัมพันธ์ในฐานะผู้ดูแลโลกธรรมชาติของโจเซฟแสดงสำนึกแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของศาสนาคริสต์และความเชื่อที่มีต่อพลังในโลกธรรมชาติที่เพิ่มมากยิ่งขึ้นทุกขณะ เมื่อครั้งที่แผ่นดินแห้งแล้งอย่างแสนสาหัส และโจเซฟย้ายเข้าไปอาศัยบนภูเขาเพื่อดูแลหัวใจของธรรมชาติ ในเวลานี้ ชายผู้ยืนกางแขนอยู่บนภูเขาในจินตนาการของโจเซฟ คือตัวของเขาเองผู้แบกรับความทุกข์ทรมานจากภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ ในฉากนี้ ผู้เล่าบรรยายภาพลักษณะที่ซ้อนทับกันของโจเซฟและพระเยซู ผู้มีคุณธรรมเปี่ยมไปด้วยความดีและความเสียสละโดยผ่านมุมมองของ Juanito เพื่อนชาวอเมริกันดั้งเดิมของโจเซฟไว้อย่างน่าประทับใจ:

while he looked at Joseph's face, Juanito thought of the old church in Nuestra Senora, with its thick adobe walls and mud floors. There was an open space at the eaves, and the birds flew in sometimes, during the mass. Often there were bird droppings on Saint Joseph's head, and on the blue mantle of Our Lady. The reason for his thought came slowly out of the picture. He saw the crucified Christ hanging on his cross, dead and stained with blood. There was no pain in his face, now he was dead, but only disappointment and perplexity, and over these, and infinite weariness. Jesus was dead and the Life was finished. Juanito built a tall blaze to see Joseph's face clearly, and the same things were there, the disappointment and the weariness. But Joseph was not dead. Even in his sleep his jaw was resistingly set (355).

ในมโนทัศน์ของ Juanito ภาพของโจเซฟผู้นอนอย่างอ่อนแอจากการอุทิศชีวิตเพื่อพลิกฟื้นแผ่นดินอยู่บนภูเขาท่ามกลางโลกธรรมชาติ คือภาพเดียวกับรูปปั้นของพระเยซูภายในโบสถ์ผู้ทุกข์ทรมานจากการถูกตรึงด้วยไม้กางเขน หากแต่บรรยากาศแห่งความเสียสละมิได้ก่อให้เกิดความรู้สึกสงสารหรือเศร้าสร้อย กลับเปี่ยมไป

ด้วยน้ำเสียงของผู้เล่าที่แสดงความชื่นชมและศรัทธาในคุณธรรมแห่งความดีงามของบุคคลทั้งสอง ที่ต้องเผชิญกับความทุกข์ทรมานเพื่อไถ่บาปให้กับมวลมนุษยและปกป้องผืนแผ่นดินได้อย่างเข้มแข็ง สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ การสรรเสริญพระเยซูในศาสนาคริสต์ของผู้เล่าให้ความสำคัญไปที่คุณธรรมหรือสิ่งที่เป็นนามธรรมซึ่งเกิดจากการเสียสละของพระเยซูมากกว่าที่จะเป็นการชื่นชมพิธีการของศาสนาหรือการบูชาพระเจ้าด้วยพิธีกรรม นอกจากนี้ภาพอันร่มรื่นของอาณาบริเวณบนภูเขายังเป็นภาพที่ซ้อนทับกันอยู่กับภาพของความสงบร่มเย็นภายในตัวโบสถ์ ซึ่งสามารถแสดงมุมมองแห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของศาสนาคริสต์และความเชื่อที่มีต่อพลังในโลกธรรมชาติ โดยทั้งสองศาสนามีตัวแทนที่เป็นบุคคลเดียวกันอยู่ในสถานที่แห่งเดียวกัน และได้รับประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกันคือการสละชีวิตของตนเพื่อช่วยเหลือเหล่านมนุษยชาติให้รอดพ้นจากความหายนะ (Lisca 76) ในขณะที่วีรกรรมอันน่ายกย่องในการสละชีวิตเพื่อไถ่บาปให้กับมวลมนุษยของพระเยซูได้เสร็จสิ้นลงเป็นที่เรียบร้อยแล้ว แต่ความพยายามในการอุทิศตนเองของโจเซฟยังคงดำเนินต่อไปด้วยใจที่แข็งแกร่ง

มุมมองที่มีต่อโลกธรรมชาติแบบองค์รวมของสไตน์เบ็ค คือการที่มนุษย์มีความเป็นหนึ่งเดียวกับสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่อยู่รอบตัวมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมในลักษณะสังคมมนุษย์ที่มีเพื่อนมนุษย์เป็นสิ่งแวดล้อมให้แกกัน นวนิยายเรื่องนี้นอกเหนือจากนำเสนอสำนักแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของทุกศาสนาแล้ว ยังสื่อมุมมองแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของหญิงและชายไว้อย่างน่าสนใจ โดยพิจารณาจากการนำเสนอภาพธรรมชาติของสไตน์เบ็คซึ่งเปรียบเป็นผู้หญิง โดยตัวละครเอกชายเข้าไปเรียนรู้และสร้างความสัมพันธ์กับโลกธรรมชาติ การเสนอภาพธรรมชาติในลักษณะนี้สอดคล้องกับที่นักวิจารณ์ชื่อ Annette Kolodny² ได้เสนอความคิดไว้ในหนังสือ *The Lay of the Land: Metaphor as Experience and History in American Life and Letters* (1975) ว่า มุมมองที่มนุษย์เข้าใจว่าตนเองมีสิทธิในการเข้าไปครอบครองและแปรสภาพธรรมชาติให้เอื้อต่อประโยชน์ของตนได้อย่างชอบธรรม เกิดจากการสร้างภาพของธรรมชาติให้มีลักษณะเป็นผู้หญิง โดยเฉพาะในลักษณะการแสวงหาอาณานิคมของชาวตะวันตกที่นิยมความสำเร็จและความยิ่งใหญ่ของผู้ปกครองจากดินแดนที่สามารถพิชิตและยึดครองได้ (4,7) ซึ่งก่อให้เกิดมุมมองต่อธรรมชาติในแบบที่เป็นเพียงทรัพย์สิน โดยเปรียบเสมือนผู้หญิงที่มีสถานะเป็นวัตถุสนองความต้องการของชาย ทั้งธรรมชาติและผู้หญิงหมดทางสู้ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการกระทำของอันโหดร้ายดังกล่าวได้ แต่หากนำแนวคิดของ Kolodny มาพิจารณากับนวนิยายของสไตน์เบ็ค พบว่าตัวละครเอกชายก็มีความปรารถนาในการครอบครองแผ่นดินที่มีลักษณะเป็นผู้หญิงเช่นเดียวกัน แต่ทว่าสิ่งที่แตกต่างอย่างเด่นชัดในมุมมองสิ่งแวดล้อมของสไตน์เบ็คคือ ภาพธรรมชาติที่เป็นหญิงสาวของสไตน์เบ็คไม่ใช่ภาพของผู้หญิงที่จะถูกผู้ชายแสดงอำนาจในการเข้ามาครอบครองได้ แต่ธรรมชาติหรือหญิงสาวผู้นั้นเธอมีพลังเหนือตัวละคร

² Kolodny ตั้งข้อสังเกตว่า วรรณคดีอเมริกันที่แต่งโดยนักเขียนชายมักมีแนวโน้มในการแสดงภาพลักษณ์ของธรรมชาติที่มีคุณลักษณะเป็นผู้หญิง ซึ่งการมองแบบนี้ส่งผลให้มนุษย์เข้ามานุกรน ทำลาย และเอาวัดเอาเปรียบธรรมชาติในลักษณะเดียวกันกับที่เพศชายกระทำต่อเพศหญิง

ชายโดยสิ้นเชิง ยกตัวอย่างเช่น เมื่อครั้งแรกที่โจเซฟมาถึงแผ่นดินแห่งใหม่ ผู้เล่าได้บรรยายคุณลักษณะของธรรมชาติที่เปรียบเป็นหญิงสาวว่า: "There was a curious femaleness about the interlacing boughs and twigs, about the long green cavern cut by the river through the trees and the brilliant underbrush" (179). ฉากนี้แสดงให้เห็นภาพธรรมชาติซึ่งมีเสน่ห์ดึงดูดใจราวกับหญิงสาว ซึ่งทำให้ตัวละครเอกผู้เป็นชายหนุ่มเข้ามาพบแล้วตกอยู่ใต้อำนาจดังกล่าวโดยสิ้นเชิง พลังของธรรมชาติหรือหญิงสาวผู้นี้ทำให้แนวโน้มที่โจเซฟเคยมองว่าตนเองมีสิทธิ์ครอบครองธรรมชาติได้ในลักษณะของสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ละลายหายไป และเป็นที่สังเกตว่า ธรรมชาติที่เป็นผู้หญิงของสไตน์เบ็คก็มีไชนะหญิงผู้มีสถานะเหนือกว่าชายในลักษณะครอบงำแต่อย่างใด เพราะเมื่อโจเซฟได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ที่แท้จริงของตนเองกับธรรมชาติ เขาพบว่าตัวเองและธรรมชาติมีสถานะที่เท่าเทียมต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน และธรรมชาติก็คือผู้หญิงที่เขาจะสามารถแสวงหาความเป็นหนึ่งเดียวได้อย่างไร้ซึ่งมุมมองแห่งการแบ่งแยก จึงกล่าวได้ว่า การค้นพบมุมมองแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของธรรมชาติที่มีลักษณะเป็นผู้หญิง ทำให้ตัวละครเอกสามารถเข้าใจและมองเห็นความเป็นหนึ่งเดียวของผู้หญิงและผู้ชายได้เป็นอย่างดีในเวลาเดียวกัน

สไตน์เบ็คนำเสนอมุมมองแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของหญิงและชาย ผ่านตัวละครเอกชายกับผู้หญิงซึ่งวาดภาพไว้ให้เป็นโลกธรรมชาติ พัฒนาการของโจเซฟสู่การค้นพบว่าตนเองเป็นทั้งน้ำฝนและแผ่นดินในวาระสุดท้ายของชีวิตซึ่งก่อให้เกิดชีวิตใหม่ขึ้นในโลกธรรมชาติ แสดงให้เห็นถึงการผสมรวมเป็นหนึ่งเดียวของความเป็นชายและหญิงในตัวโจเซฟ จึงกล่าวกำเนิดลูกคือต้นหญ้า: " 'I am the land' he said, 'and I am the rain'. The grass will grow out of me in a little while" (366). สามารถตีความเชิงสัญลักษณ์ได้ว่า ผืนดินและน้ำฝนคือคุณลักษณะที่บ่งชี้ความเป็นเพศหญิงและเพศชาย โดยฝนมีลักษณะที่เชื่อมโยงได้กับน้ำเชื้อซึ่งเป็นองค์ประกอบในการสืบพันธุ์ของผู้เป็นพ่อ ในขณะที่แผ่นดินสามารถมองได้ว่าเป็นครรภ์ของแม่ผู้โอบอุ้มเมล็ดพันธุ์หรือตัวอ่อนของชีวิตที่กำลังจะลืมตาขึ้นมาดูโลก การเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิตทุกชนิดในโลกธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ หรือมนุษย์ล้วนต้องอาศัยพ่อและแม่ผู้เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการให้ชีวิต ในการงอกของเมล็ดพืชซึ่งต้องอาศัยทั้งน้ำและดิน จึงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับการให้กำเนิดชีวิตทารกที่ต้องอาศัยทั้งน้ำเชื้อของบิดาและครรภ์ของมารดา โดยเมื่อครั้งแต่งงานโจเซฟกล่าวกับภรรยาว่า: "entering the passage like sperm and egg that have become a single unit of pregnancy" (232). ซึ่งชี้ให้เห็นมุมมองแห่งการผสมรวมเป็นหนึ่งเดียวของหญิงและชาย และแสดงให้เห็นการร่วมมือกันของทั้งสองเพศในการสร้างสรรชีวิตใหม่ให้เกิดขึ้นในโลกธรรมชาติ ดังนั้นจึงสามารถพิจารณาได้ว่า การค้นพบตัวตนที่แท้จริงของโจเซฟว่าเป็นทั้งน้ำฝนและแผ่นดินสะท้อนมุมมองแห่งความเป็นหนึ่งเดียวของชายและหญิงในฐานะผู้ให้กำเนิดได้เป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้สรุปได้ว่า มุมมองนิเวศสำนึกแบบองค์รวมในนวนิยายเรื่อง *To a God Unknown* ของจอห์น สไตน์เบ็ค คือ การที่มนุษย์มีความเป็นหนึ่งเดียวกับสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน ซึ่งเกิดขึ้นควบคู่ไปกับการเข้าใจในความเป็นหนึ่งเดียวของมนุษย์ในสังคม ในขณะที่บทความนี้วิเคราะห์สิ่งแวดล้อม

ล้อมของสไตน์เบ็คโดยแบ่งเป็นสองประเภทคือที่เป็นธรรมชาติและสังคมมนุษย์นั้น เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งจะเกิดความเข้าใจว่าแท้จริงแล้วทั้งสองสิ่งก็คือสภาวะแวดล้อมเดียวกัน โดยพิจารณาจากการที่ตัวละครเอกมองเห็นความเป็นหนึ่งเดียวของตนเองกับธรรมชาติแล้วเชื่อมต่อการเข้าใจในความเป็นหนึ่งเดียวของเพื่อนมนุษย์ ในขณะที่เดียวกันการที่เขามองเห็นความเป็นเอกภาพของเพื่อนมนุษย์ก็เชื่อมต่อการค้นพบว่าตนเองเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติได้อย่างถ่องแท้ แต่ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนต่อการนำเสนอของผู้วิจัยและความเข้าใจของผู้อ่านจึงจำเป็นต้องแยกทั้งสองสิ่งแวดล้อมออกจากกัน ทั้งที่จริงสำหรับสไตน์เบ็คแล้วทั้งสองสภาวะแวดล้อมคือสิ่งเดียวกันไม่สามารถแยกออกจากกันได้ หากแต่เป็นแนวโน้มในความเข้าใจของมนุษย์ที่มักมีมุมมองแห่งการแบ่งแยกว่าทั้งสองสภาวะนี้มีความแตกต่างกัน นอกเหนือไปจากนั้น ยังสามารถสรุปได้ว่ากระบวนการพัฒนาของตัวละครเอกไปสู่สำนักดังกล่าวมีการเรียนรู้เป็นแบบองค์รวมที่ไม่มีการแยกส่วนขององค์ความรู้ ปัญญาที่ได้รับมาจากประสบการณ์ในชีวิตทุกรูปแบบ สามารถเชื่อมต่อการพัฒนาไปสู่จุดสูงสุดแห่งความเป็นหนึ่งเดียว ที่มองทุกชีวิตในโลกธรรมชาติโดยปราศจากแนวคิดแห่งการแบ่งแยกหรือครอบงำ

นวนิยายเรื่องนี้ กล่าวได้ว่าเป็นมุมมองของสไตน์เบ็คต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมแบบอุดมคติ ซึ่งถ้าพิจารณาโดยผิวเผินอาจเป็นเพียงจินตนาการของนักเขียนที่มีความห่างไกลเกินกว่าความเป็นจริง หากแต่มุมมองที่ไร้ซึ่งการแบ่งแยกของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ความเท่าเทียมทางด้านศาสนาและเพศสถานะ แฝงไว้ด้วยข้อคิดที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ในชีวิตจริง นอกจากนี้ วิธีคิดแบบองค์รวมของสไตน์เบ็คสามารถพิจารณาได้ว่า มีส่วนในการช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับสังคม โดยถึงแม้ว่านวนิยายเรื่องนี้จะมีได้มุ่งเน้นไปที่การนำเสนอประเด็นปัญหาหรือความขัดแย้งโดยตรง แต่แนวคิดที่เป็นเอกลักษณ์ในการจัดการกับวิธีคิดของมนุษย์ โดยให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนความเข้าใจและการสร้างสำนึกที่ดีของมนุษย์ต่อทั้งธรรมชาติและสังคม นับเป็นวิธีการที่สามารถนำมาพิจารณาเพื่อบำบัดปัญหาที่ต้นตอได้อย่างแท้จริง และการที่สไตน์เบ็คเน้นกระบวนการเรียนรู้ของละครเอกในการแสวงหาและค้นพบความเป็นหนึ่งเดียวกับสภาวะแวดล้อมได้อย่างสมบูรณ์ ถือเป็นรูปแบบของการสร้างจิตสำนึกที่มีต่อโลกธรรมชาติและสังคมที่มีความมั่นคงและยั่งยืน เนื่องจากต้องอาศัยการสั่งสมของประสบการณ์จากการเรียนรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งระยะเวลาในการปลูกฝังอันยาวนาน

.....

บรรณานุกรม

เนื่องน้อย บุญเนตร. *จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม: โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก*.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

Attfield, Robin. *Environmental Ethics: An Overview for the Twenty-First Century*. Cambridge: Polity Press, 2003.

Balaswamy, P. Constant Symphonies: John Steinbeck in the Indus Valley. In Susan Shillinglaw and Kevin Hearle (eds.) *Beyond Boundaries: Rereading John Steinbeck*, pp.107-116.
Tuscaloosa: U of Alabama P, 2002.

Barry, John. *Environment and Social Theory*. New York: Routledge, 2002.

Beegel, Susan F., Susan Shillinglaw and Wesley N. Tiffney, Jr., eds. *Steinbeck and the Environment: Interdisciplinary Approaches*. Tuscaloosa: U of Alabama P, 1997.

Benson, Jackson J. *The True Adventures of John Steinbeck, Writer: A Biography*. London: Heinemann, 1984.

Bible, English. *Holy Bible*. Berkeley: The Gideons International, 1974.

Cederstrom, Lorelei. The Great Mother. In Susan Beegel, Susan Shillinglaw and Wesley N. Tiffney, Jr. (eds.) *Steinbeck and the Environment: Interdisciplinary Approaches*, pp. 76-91.
Tuscaloosa: U of Alabama P, 1997.

Desjardins, Joseph. *Environmental Ethics: An Introduction to Environmental Philosophy*.
California: Wadsworth, 1993.

Kelley, James. John Steinbeck and Ed Ricketts: Understanding Life in the Great Tide Pool. In Susan Beegel, Susan Shillinglaw and Wesley N. Tiffney, Jr. (eds.) *Steinbeck and the Environment: Interdisciplinary Approaches*, pp. 27-42. Tuscaloosa: U of Alabama P, 1997.

Kolodny, Annette. *The Lay of the Land: Metaphor as Experience and History in American Life and Letters*. Chapel Hill: U of North Carolina P, 1975.

Leopold, Aldo. *A Sand County Almanac*. New York: Oxford UP, 1968.

Lisca, Peter. *John Steinbeck, Nature and Myth*. New York: Crowell, 1978.

Marks, Lester. *Thematic Design in the Novels of John Steinbeck*. The Hague: Mouton, 1971.

Steinbeck, John. To a God Unknown. In Robert Demott and Elaine Steinbeck (eds.) *John Steinbeck: Novels and Stories, 1932-1937*, pp. 171-368. New York: The Library of America, 1994.

Watson, Richard. *English Poetry of the Romantic Period*. London: Longman, 1992

White, Lynn, Jr. The Historical Roots of Our Ecologic Crisis. In Cheryll Glotfelty and Harold Fromm (eds.), *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, pp. 3-14. Athens: U of Georgia P, 1996.

หมายเหตุ ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์ ผู้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาในการเขียนบทความฉบับนี้เป็นอย่างสูง

ชุดที่ ๔ "มนุษยศาสตร์ รัฐ ท้องถิ่น ความรุนแรงและทางออก"

บทบาทของสื่อมวลชนไทย ในการรายงานความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน

คมสัน รัตนะสีมากุล

เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่๒

สนับสนุนโดย สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วันที่ ๑๐-๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๘

ณ โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว เชียงใหม่

บทบาทของสื่อมวลชนไทยในการรายงานความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน

คมสัน รัตนะสิมากุล

• บทนำ

ผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดปัญหาสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทย กล่าวคือ รัฐได้มีการดึงเอาทรัพยากรของประเทศไปใช้เป็นต้นทุนในการพัฒนาประเทศอย่างมากมาย ทั้งทรัพยากรที่ดิน น้ำ ป่าไม้ ชายฝั่งทะเล ฯลฯ โครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐหลายโครงการ เช่น โครงการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าให้กับโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ หรือการเดินท่อก๊าซขนาดใหญ่ผ่านพื้นที่ป่าและพื้นที่ทำกินของชาวบ้านได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ต้องพึ่งพิงทรัพยากรเหล่านั้นในการดำรงชีพ จนทำให้ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าวต้องลุกขึ้นมาต่อต้านโครงการต่างๆของรัฐที่จะเข้ามามาทำลายวิถีการดำเนินชีวิต

หากย้อนกลับไปในสมัยรัฐบาลพล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ จะพบว่ามีกรณีชุมนุมประท้วงของชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนเฉลี่ย 2 วันต่อครั้ง และเพิ่มสูงขึ้นเฉลี่ยถึงวันละ 2 ครั้งในรัฐบาลชวน หลีกภัย 1 และรัฐบาลบรรหาร ศิลปอาชา นอกจากนี้ยังพบอีกว่า การเดินบวนชุมนุมประท้วงส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับเรื่องของทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า¹ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่นที่ชี้ให้เห็นว่าแนวโน้มของความขัดแย้งสาธารณะในสังคมไทยส่วนใหญ่มีศูนย์รวมอยู่ที่ประเด็นทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในกรณีโครงการพัฒนาขนาดใหญ่หรือนโยบายสาธารณะ²

แม้ว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จะเป็นผลมาจากลักษณะโครงสร้างของสังคมไทยเองที่มีทั้งความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากรและอำนาจในการตัดสินใจ รวมถึงเป็นความขัดแย้งในเชิงอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อระหว่างรัฐและประชาชนมีความแตกต่างกัน³ แต่ส่วนหนึ่งที่ทำให้ความขัดแย้งนั้นบานปลายไปสู่ความรุนแรงก็เป็นผลมาจากการสื่อ

¹ ประภาส ปิ่นตบแต่ง, "การเมืองของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากร (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 4.

² วงศา คงดี และสุวิทย์ เลหาศิริวงศ์, การสังเคราะห์ประสบการณ์และงานเอกสารการวิจัยการจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย (ขอนแก่น : สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2539), หน้า 33-34.

³ ฉันทนา บรรพศิริโชติ "ความขัดแย้งในสังคมไทย: ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจ," ใน ความขัดแย้งในสังคมไทย ยุควิกฤตเศรษฐกิจ, พัชร ลิ่วโรด, บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2542), หน้า 25-32.

สาร เพราะถึงแม้ว่าความขัดแย้งนั้นจะเกิดมาจากปัญหาเชิงโครงสร้างก็ตาม แต่การสื่อสารที่ก็สามารถบรรเทาหรือลดความรุนแรงของความขัดแย้งได้⁴ หลายครั้งเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นมารัฐมักจะเลือกใช้การแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยการใช้อำนาจผ่านสื่อ เพื่อใช้กลไกของสื่อมวลชนถ่ายทอดอุดมการณ์ความคิดครอบงำสาธารณชนเอาไว้⁵ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งรัฐได้ใช้พื้นที่ของสื่อมวลชนนิยามปัญหาความขัดแย้ง การกระทำต่างๆ เพื่อรักษาความชอบธรรมให้กับตัวเอง

อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในสังคมหน้าที่หลักของสื่อมวลชนประการหนึ่งก็คือ การประสานส่วนต่างๆ ของสังคมให้ร่วมมือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นหรือให้สังคมดำเนินต่อไปได้⁶ แต่การที่สื่อมวลชนเปิดโอกาสให้รัฐหรือชนชั้นปกครองได้เข้ามาใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ในช่วงสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคมจะยังทำให้สื่อมวลชนทำหน้าที่ดังกล่าวได้หรือไม่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งแทนที่สื่อมวลชนจะทำหน้าที่ประสานหรือบรรเทาความขัดแย้งลงไปแต่สื่ออาจทำให้เกิดผลในทิศทางตรงกันข้ามหรือไม่

เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องระหว่างการต่อสู้เพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดของสาธารณชนกับการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนในการเปิดพื้นที่นั้น รายงานการศึกษานี้จึงต้องการที่จะตรวจสอบการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน โดยตอบคำถาม 2 ประการ คือ

- 1) สื่อเปิดพื้นที่การรายงานข่าวให้แต่ละฝ่ายในการนิยามความขัดแย้งอย่างไร
- 2) การรายงานข่าวลักษณะดังกล่าวนั้นนำไปสู่การประสาน(ลด) หรือเพิ่มความรุนแรงหรือไม่ อย่างไร

โดยวิเคราะห์เนื้อหาข่าวหนังสือพิมพ์ในช่วงที่มีการรายงานข่าวความขัดแย้งระหว่างรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรกับประชาชนใน 2 โครงการ คือ โครงการเชื่อมปากมูลและโครงการทอผ้าขุขันธ์-มาเลเซีย ซึ่งเป็นช่วงที่มีการใช้ความรุนแรงเข้าจัดการกับปัญหาในเวลาไล่เลี่ยกัน โดยใช้กรอบแนวคิดการครอบครองความเป็นเจ้าอุดมการณ์ (Hegemonic Ideology) ของอันโตนิโอ กรัมสกี และแนวคิดการสร้างความเป็นจริงทางสังคม (Social Construction of Reality) ของปีเตอร์ เบอร์กอร์

⁴ Robert M. Krauss and Ezequiel Morsella, "Communication and Conflict" in *The Handbook of conflict Resolution: Theory and Practice*, eds. Morton Deutsch and Peter T. Colman, (San Francisco: Jossey-Bass, 2000), p.143.

⁵ ตามแนวคิดของ Antonio Gramsci อ้างถึงใน Monica Stillo.2002. "The Life and Work of Antonio Gramsci". แหล่งที่มา <http://www.theory.org.uk/ctr-gram.htm>

⁶ เป็น 1 ใน 4 ข้อที่ลาสเวลล์(1948) กำหนดไว้ว่าเป็นหน้าที่หลักของสื่อมวลชน ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, บรรณาธิการ (2545) *สื่อสารมวลชนเบื้องต้น: สื่อมวลชน วัฒนธรรมและสังคม* (โครงการสื่อสารสันติภาพ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 2-3.

และโทมัส ลัทธิแมนมาเป็นกรอบในการทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและในส่วนตอนท้ายของรายงานนี้ได้มีการนำข้อค้นพบไปตั้งข้อสังเกตกับการรายงานข่าวของสื่อในสถานการณ์ความขัดแย้งใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

• แนวคิดการครอบครองความเป็นเจ้าอุดมการณ์ (Hegemonic Ideology)

อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) นักวิชาการชาวอิตาลีได้ปฏิเสธแนวคิดของมาร์กซ์ที่ว่า ชนชั้นใดเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตก็จะได้ควบคุมปัจจัยในการผลิตความคิดจิตสำนึกและวัฒนธรรมไปโดยปริยาย เขาได้สร้างทฤษฎีโดยให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมและอุดมการณ์ โดยให้ความสำคัญการครอบครองความเป็นเจ้าอุดมการณ์ (Hegemony) ว่า หมายถึงการที่กลุ่มผู้มีอำนาจในสังคมรักษาสภาวะการครอบครองโดยสร้างระบบการเมืองและอุดมการณ์ครอบงำคน เป็นการทำให้ชนชั้นอื่นเห็นด้วย ด้วยวิธีการสถาปนาระบบคิด ระบบอุดมการณ์ ระบบวัฒนธรรมอันหนึ่งให้กลายมาเป็นระบบคิดหลักและวัฒนธรรมหลักของสังคม และกีดกันระบบคิดอื่นๆ วัฒนธรรมแบบอื่นๆให้กลายเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรมไป⁷

กรัมสกี อธิบายว่า สังคมทุกวันนี้สามารถดำรงอยู่สืบทอดต่อไปได้ด้วยกลไก 2 ประเภท คือ กลไกด้านการปราบปราม (repressive apparatus) เช่น กฎหมาย ตำรวจ ศาล และ กลไกด้านอุดมการณ์ (ideological apparatus) เช่น โรงเรียน ครอบครัว ศาสนา และสื่อมวลชน กรัมสกีได้ให้ความสนใจกับกลไกทางด้านอุดมการณ์มากกว่าการปราบปราม เพราะเป็นกลไกที่ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำงานอยู่ตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน

กรัมสกี มีความเห็นว่า ภายใต้กลไกทางสังคมที่มีหลายรูปแบบ สื่อมวลชนถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายและการตอกย้ำการครอบครองความเป็นเจ้าไปยังสังคมพลเมือง ทำให้คนได้รับวัฒนธรรมและอุดมการณ์แบบเสรีนิยมประชาธิปไตย สังคมทุนนิยม จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของจิตสำนึก (Common sense) โดยที่เราไม่รู้สึกรู้ว่าถูกครอบงำ

กระบวนการทำงานของสื่อมวลชนมีลักษณะคล้ายหลักการทำงานของกลไกทางด้านอุดมการณ์อื่นๆ คือ จะสอดแทรกความคิดต่างๆให้แทรกซึมอยู่ตามส่วนต่างๆของเนื้อหาสื่อ ไม่ว่าจะเป็นการพาดหัวข่าว การบรรยายภาพ การสัมภาษณ์ในข่าว คำนิยม ตามรายการประเภทต่างๆของสื่อ

⁷ สรุปความจาก Monica Stillo. 2002. "The Life and Work of Antonio Gramsci". แหล่งที่มา <http://www.theory.org.uk/ctr-gram.htm>

⁸ กาญจนา แก้วเทพ, สื่อสารมวลชน: ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 142-143.

มวลชน อันมีผลทำให้โครงสร้างทางอำนาจต่างๆและค่านิยมดังกล่าวของสังคมดูเป็นธรรมชาติและสามารถยอมรับได้โดยปริยาย การนำเสนอจะเป็นไปในลักษณะแบบที่ไม่ต้องมีการตั้งคำถามหรือเป็นที่ยอมรับกันโดยปริยายอยู่แล้ว สำหรับพวกที่ไม่เห็นด้วยก็จะกลายเป็นพวกผิดปกติ พวกมีปัญหาหรือเป็นพวกที่ไม่ยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคม

กรัมซี มีความเห็นว่า การครอบครองทางอุดมการณ์ทางด้านวาทกรรม(Discourse)ที่ปรากฏอยู่ในสื่อมวลชนนั้นน่าจะทรงพลังมากกว่าการครอบครองเป็นเจ้าของอุดมการณ์ทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองเสียอีก เพราะข้อความที่ปรากฏในสื่อมวลชนนั้นเป็นการให้คำนิยาม สังคม ชีวิต กลุ่มคน เหตุการณ์ ฯลฯ ซึ่งแม้ว่าตัวสื่อมวลชนเองอาจไม่ได้เป็นผู้กระทำโดยตรง หากทว่าในฐานะกลไกทางสังคม สื่อมวลชนก็มักเปิดโอกาสให้ผู้มีอำนาจทางสังคมเข้ามาใช้เป็นส่วนใหญ่

ขณะเดียวกัน กรัมซียังเห็นว่า ที่ใดมีการครอบงำที่นั่นย่อมมีการต่อสู้ดิ้นรนเสมอ สื่อมวลชนจึงกลายเป็นเวทีที่กลุ่มต่อต้านการครอบงำใช้นำเสนออุดมการณ์ของตน

● แนวคิดการสร้างความเป็นจริงสังคม (Social Construction of Reality)⁹

แนวคิดนี้เริ่มมาจากความเชื่อพื้นฐานที่ว่า ความเป็นจริง(Reality) นั้นมิใช่สิ่งที่มีอยู่แล้ว หากแต่ความเป็นจริงนั้นเป็นสิ่งที่สร้างขึ้น (construct) อัลเฟรด ชูทซ์ (Alfred Schutz) (1976,1970) นักสังคมวิทยาได้ตั้งคำถามว่า เราสร้างความหมายและทำความเข้าใจโลกรอบตัวเราได้อย่างไร เขาได้ใช้ทฤษฎีทางสังคมที่พัฒนามาจากสำนักปรากฏการณ์นิยมตอบคำถามนี้ว่า การที่เราสามารถดำเนินชีวิตของเราโดยรู้สึกว่าได้ใช้ความคิดหรือความพยายามน้อย ก็เพราะว่าเราได้สร้างและพัฒนา “คลังความรู้ทางสังคม” (stock of social knowledge) เอาไว้ใช้เพื่อทำความเข้าใจกับสิ่งที่อยู่รอบๆตัวเราได้อย่างรวดเร็วและกำหนดว่าเราควรจะมีพฤติกรรมหรือการแสดงออกต่อสิ่งนั้นอย่างไร

รูปแบบหนึ่งของคลังความรู้ที่เราสร้างขึ้นมาก็คือ การจัดกลุ่มภาพแบบฉบับ (Typication) ซึ่งกลุ่มภาพแบบฉบับนี้จะช่วยให้เราสามารถจำแนกสิ่งต่างๆและการกระทำต่างๆที่เราสังเกตเห็นและมีพฤติกรรมตอบกลับได้อย่างรวดเร็ว แต่ชูทซ์ก็ตั้งข้อสังเกตว่า แม้ว่าวิธีการเช่นนี้จะทำให้มนุษย์เราจะตีความประสบการณ์ต่างๆที่อยู่รอบตัวเราได้ง่าย แต่การตีความนั้นก็เสี่ยงต่อการที่จะบิดเบือนและเกิดอคติได้ง่ายเช่นกัน

ต่อมาปีเตอร์ เบร์เกอร์(Peter Berger) และ โทมัส ลัคแมน(Thomas Luckmann) (1967) ได้นำแนวคิดของชูทซ์ มาขยายรายละเอียดถึงวิธีการในหนังสือเรื่อง การสร้างความเป็นจริงสังคม (Social Construction of Reality) เขาได้อธิบายว่า กระบวนการสร้างความเป็นจริงของสิ่งใดๆก็ตาม

⁹ Stanley J. Baran and Dennis K Davis, Mass Communication Theory: foundation, ferment, and future (United states of America : Wadsworth, 1995), pp. 291-294 .

ต้องมีความหมายที่สอดคล้องกันระหว่างความหมายของ"เรา"เองกับความหมายของ"คนอื่น ๆ" ที่เราสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับความเป็นจริงนั้น

แต่เบอร์เกอร์และลักคแมน ยังบอกว่ายังมีความหมายอีกลักษณะหนึ่งที่เราร่างขึ้นมาให้กับสิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัวเรา ซึ่งความหมายลักษณะนี้จะเป็นนามธรรมมากกว่าความหมายในลักษณะแรก เช่น ผ้าสีแดง ขาว น้ำเงิน เมื่อนำมาเย็บเรียงต่อกันเป็น 5 แถบ มีความหมายถึง ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เขาเรียกการที่คนในสังคมสร้างภาพความเป็นตัวแทนบางอย่างให้กับวัตถุ ซึ่งมีความหมายมากกว่าตัวของมันเองว่า การให้สัญลักษณ์ (sign)

ต่อมาแนวคิดของทั้งคู่ได้ถูกนำมาศึกษาทางด้านวัฒนธรรมและสื่อสารมวลชน ด้วยแนวคิดที่ว่าในสังคมปัจจุบันสื่อมวลชนเป็นสถาบันสำคัญในการจัดวางรูป(Structure) ความเป็นจริงทางสังคมรอบๆตัวเรา มีการศึกษาหลายชิ้นที่หาคำตอบว่า กรอบแห่งความเป็นจริงแบบไหนที่สื่อมวลชนได้วางล้อมรอบตัวคน เช่น การวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อมวลชนว่าเห็นด้วยกับระเบียบสังคมที่มีอยู่(pro-social) หรือมีลักษณะต่อต้านสังคม(anti-social) ผลการวิเคราะห์ส่วนใหญ่ พบว่า สื่อมวลชนจะนำเสนอเนื้อหาในทิศทางที่เห็นด้วยมากกว่าต่อต้านสังคม เพื่อสร้างความเป็นจริงที่ว่า ถึงสังคมจะมีข้อบกพร่องหรือปัญหาอย่างไร แต่สังคมนี้ก็ยังพอรับได้

เมื่อนำแนวคิดการสร้างความเป็นจริงทางสังคมมาใช้อธิบายกับการทำงานด้านข่าวของสื่อมวลชน ก็จะอธิบายได้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า "ข่าว" นั้นมิใช่การรายงานความเป็นจริงที่เกิดขึ้นเป็นเหตุการณ์ หากแต่เป็นการ "สร้าง" ความเป็นจริงจากเหตุการณ์นั้นขึ้นมา ขึ้นอยู่กับว่านักข่าวจะเลือกมุมมองหรือมิติใดมารายงาน ผลการวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อมวลชน เช่น การนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ จะพบว่าเนื้อหาที่ถูกใช้สร้างคลังแห่งความรู้ของคนในสังคมนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกัน เริ่มตั้งแต่เรื่องที่จะนำมาเสนอมักเป็นเรื่องเดียวกัน ให้แหล่งข่าวเดียวกัน เนื้อหาข่าวที่รายงานก็คล้ายๆกัน รวมทั้งวิธีการให้ข้อสรุปก็ยังคงคล้ายกันอีกด้วย ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดแบบแผนที่เป็นไปในทางเดียวกันหมด ที่เรียกว่า มโนคติเชิงโครงสร้าง (structure bias)

● ความเป็นมาและพัฒนาการกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล

เขื่อนปากมูลเริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ 2534 ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ 2532 โดยที่ยังไม่มีการศึกษาผลกระทบและชาวบ้านยังไม่ได้รับรู้ข้อมูลใดๆ จนกระทั่งเขื่อนสร้างเสร็จแล้วเปิดใช้ในปี พ.ศ 2537 ท่ามกลางเสียงคัดค้านไม่เห็นด้วยตั้งแต่มีการก่อสร้างเขื่อนเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ประเด็นของการคัดค้านก็คือว่า แม่น้ำมูล เป็นสายน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนในหลายจังหวัดในภาคอีสานเป็นเวลานาน โดยเฉพาะบริเวณปากน้ำมูล ชาวบ้านริมสองฝั่งแม่น้ำตั้งแต่อำเภอพิบูลมังสาหารจนถึงอำเภอโขงเจียมได้ประกอบอาชีพประมงโดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของ

เกาะแก่งกลางแม่น้ำซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของปลากว่า 200 ชนิด ตลอดระยะเวลากว่า 10 ปีขบวนการเคลื่อนไหวและชุมนุมเรียกร้องของชาวบ้านลุ่มน้ำมูลมีพัฒนาการทั้งในเชิงกลุ่มคนที่เข้าร่วม เป้าหมายและประเด็นการเรียกร้องที่ปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง นโยบายรัฐ และวิธีการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นของรัฐ หากพิจารณาตามประเด็นหลักของการเรียกร้อง สามารถแบ่งพัฒนาการเคลื่อนไหวได้เป็น 6 ช่วงเวลา¹⁰ คือ

ช่วงที่ 1	2532-2533	คัดค้านการสร้างเขื่อน
ช่วงที่ 2	2534-2537	เกิดผลกระทบต่อที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน ทั้งกรณีน้ำท่วมและผลกระทบจากการก่อสร้าง
ช่วงที่ 3	2538-2539	การสูญเสียอาชีพประมงระหว่างการก่อสร้างเขื่อน (2534-2537)
ช่วงที่ 4	2540-2542	การสูญเสียอาชีพประมงถาวร
ช่วงที่ 5	2543-2544	คืนธรรมชาติสู่ลุ่มน้ำมูล เปิดประตูเขื่อน
ช่วงที่ 6	2 5 4 4	- สร้างความเข้าใจกับสังคม สร้างแนวร่วมปัจจุบัน

• สื่อหนังสือพิมพ์กับการนำเสนอข่าวความขัดแย้งเรื่องเขื่อนปากมูล

ความขัดแย้งกรณีเขื่อนปากมูลในช่วงรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรนี้ แต่ละฝ่ายทั้งรัฐบาลและกลุ่มที่ได้ผลกระทบจากเขื่อนปากมูลต่างพยายามใช้เนื้อที่ของสื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์เพื่อเผยแพร่อุดมการณ์หรือชุดความคิด ความเชื่อของตนเองไปสู่สาธารณชน โดยที่หากวิเคราะห์จุดยืนของสื่อหนังสือพิมพ์แล้วจะพบว่า สื่อหนังสือพิมพ์แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ หนังสือพิมพ์กลุ่มที่ให้พื้นที่หรือนำหน้าในการนำเสนอข่าวของทั้งสองฝ่ายใกล้เคียงกันกับกลุ่มที่ไม่ให้ความสำคัญกับข่าวความขัดแย้งนี้เลย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของพวงพนา คุณวัฒน์และอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ที่พบว่าหนังสือพิมพ์ข่าวสดเป็นสื่อที่มีการติดตามและนำเสนอข่าวความเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านมาโดยตลอดและให้พื้นที่ข่าวกับชาวบ้านมากกว่าหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆ ถึงแม้ว่าพื้นที่การนำเสนอของข่าวสดจะเน้นไปให้น้ำหนักกับแหล่งข่าวชาวบ้าน แต่ก็เปิดโอกาสให้กับฝ่ายอื่นๆ เช่น รัฐและกฟผ.ได้

¹⁰ พัชรินทร์ ลาภานันท์และคณะ, “มือปากมูล” ขบวนการได้ตอบปัญหาของคนจน ใน พลวัตสิทธิชุมชน: กระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา. ชลธิรา สัตยารัตนา, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546), หน้า 133-173.

เข้ามาใช้พื้นที่ในการนำเสนอข้อโต้แย้งของตนด้วย ขณะที่หนังสือพิมพ์ไทยรัฐแทบจะไม่มีการนำเสนอข่าวการชุมนุมของชาวบ้านเลย ซึ่งถ้าหากมีการนำเสนอก็จะเป็นการเน้นการนำเสนอข้อมูลจากฝ่ายรัฐและฝ่ายสนับสนุนมากกว่าชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ¹¹

สำหรับประเด็นความคิด ความเชื่อหรือการให้คำนิยามเกี่ยวกับสถานการณ์ความขัดแย้งในกรณีเชื่อนปากมูลของแต่ละฝ่ายที่สะท้อนผ่านออกมาจากสื่อหนังสือพิมพ์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งความคิด ความเชื่อเหล่านี้ก็คือ การสร้างความเป็นจริงเกี่ยวกับความขัดแย้งของสื่อมวลชนนั่นเอง ประเด็นทางความคิดที่ปรากฏมีดังนี้

◆ เอ็นจีโอ: นายหน้าค้าความจนรับเงินจากต่างชาติมาสร้างสถานการณ์

ภายหลังคณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2545 ให้เปิดเขื่อนปีละ 4 เดือนและเปิดเขื่อน 8 เดือน นายกรัฐมนตรีก็ได้มีการเปิดประเด็นว่า เอ็นจีโอบางส่วนทำตัวเป็นนายหน้าค้าความจน รับเงินจากต่างชาติมาเพื่อสร้างสถานการณ์ ซึ่งเป็นเป็นแนวคิดที่นายกรัฐมนตรีสร้างความจริงให้เห็นว่า การที่ปัญหาเชื่อนปากมูลมีความยืดเยื้อทั้งๆที่รัฐบาลได้แก้ปัญหาอย่างเต็มที่แล้ว ล้วนแต่เป็นผลมาจากกลุ่มคนที่อยู่เบื้องหลังคอยยุยงส่งเสริมไม่ให้มาเจรจาหรือฟังรัฐบาล

"แต่ปรากฏว่ามีคนเข้าไปแทรก ไปยุยง วันนี้เรารู้ว่ากลุ่มนี้เอาค่าใช้จ่ายมาจากไหน ผมเสียดยคนไทยด้วยกัน เรื่องที่ชาวบ้านเดือดร้อนกันน่าจะเป็นเรื่องของชาวบ้าน รัฐบาลช่วยชาวบ้านและคนจนมากที่สุดตั้งแต่มีรัฐบาลมา แต่ผลสุดท้ายกลับมาเป็นเช่นนี้ ช่วยไม่ได้"

(พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ 17 ธันวาคม 2545)

ขณะที่นายกรัฐมนตรีก็ได้เชื่อมโยงให้เห็นว่ากลุ่มที่อยู่เบื้องหลังการชุมนุมประท้วงของชาวบ้านปากมูลก็คือ กลุ่มเอ็นจีโอ

"เอ็นจีโอที่ดีมีอยู่มาก...มีเพียงกลุ่มน้อยเท่านั้นทำงานเพื่อหวังให้มีข่าว และส่งผลงานไปต่างประเทศเพื่อให้มีผลงานจะได้รับเงินสนับสนุน โดยเอาประชาชนมาเป็นเกราะกำบัง นำมาเป็นข้ออ้าง ...ดังนั้นเอ็นจีโอด้วยกันต้องจัดการกันเองด้วย"

(พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ 19 ธันวาคม 2545)

¹¹ พวงพนา คุณวัฒน์และอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, "กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล," วารสารนิเทศศาสตร์ 21(กรกฎาคม-กันยายน 2546): 67-68.

คำกล่าวหาดังกล่าวของนายกรัฐมนตรีทำให้เอ็นจีโอกลุ่มต่างๆ เช่น นายสุริยะใส กตะศิลา นายภิภพ ธงไชย จากครป. และนางสาววนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์ ฯลฯ ต่างออกมาตอบโต้คำกล่าวหาดังกล่าวกันอย่างกว้างขวางและเป็นไปในทิศทางเดียวกันว่า เอ็นจีโอทำหน้าที่เป็นเพียงที่ปรึกษาและให้ข้อมูลกับชาวบ้าน โดยเอาความเห็นความต้องการของชาวบ้านเป็นตัวตั้ง ส่วนคำกล่าวหาของนายกรัฐมนตรีกระทำไปก็เพื่อลดความน่าเชื่อถือของเอ็นจีโอและต้องการแบ่งแยกชาวบ้านให้โดดเดี่ยว

"ที่ผ่านมาเอ็นจีโอไม่เคยยอมให้ไปใช้กำลังหรือใช้ความรุนแรง เพียงแต่ให้ข้อมูลในการตัดสินใจ เพราะต้องยอมรับว่าคู่มือของชาวบ้านคือ หน่วยงานรัฐและรัฐบาล สิ่งที่ขัดแย้งคือ โครงการรัฐ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่คู่มือจะให้ข้อมูลและชาวบ้านก็ไม่มีทางหาข้อมูลได้ จึงต้องอาศัยเอ็นจีโอช่วย"

(จินตนา แก้วขาว ประธานกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
บ้านกรูด, หนังสือพิมพ์ข่าวสด 22 ธันวาคม 2545)

◆ เมื่อเสียงส่วนน้อยไม่ยอมรับมติเสียงส่วนใหญ่ของสังคมก็ต้องใช้มาตรการทางกฎหมาย

ภายหลังจากสมัชชาคนจนจะสร้างหมู่บ้านแม่มน้อยขึ้นบริเวณตรงกันข้ามกับท่าเรือรัฐบาลเพื่อประท้วงมติคณะรัฐมนตรีที่ให้เปิดเขื่อน 4 เดือนและปิดเขื่อน 8 เดือน โดยรัฐบาลอ้างว่าได้ทำการสำรวจข้อมูลชาวบ้านแล้วว่าร้อยละ 80 ต้องการให้ปิดเขื่อน 8 เดือน เหตุการณ์นี้ทำให้รัฐบาลหวั่นยกประเด็นหลักการกฎหมายมาสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาลในการใช้ความรุนแรง โดยพยายามทำให้เห็นว่ากลุ่มสมัชชาคนจนไม่ยอมรับเสียงส่วนใหญ่ จึงจำเป็นต้องใช้มาตรการทางกฎหมายขึ้นเด็ดขาดเข้าจัดการเพื่อให้การชุมนุมสลายตัวไป

"ผมรู้สึกหนักใจจริงๆ ที่ต้องบังคับใช้กฎหมายกับคนจน แต่ทุกอย่างต้องมีกติกา ถ้าไม่มีกติกา บ้านเมืองอยู่ไม่ได้ อันนี้ขอให้เข้าใจและเห็นใจจะมาเอาชนะคะคานกันในเรื่องที่ไม่มีเหตุผลไม่ได้ ไม่อย่างนั้นไม่รู้จะมีรัฐบาลไปทำไม"

(พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, หนังสือพิมพ์มติชน 22 มกราคม 2546)

"ถ้าทำอะไรที่ไม่มีเหตุผล ทำตามอารมณ์ คนไทยจะเริ่มมีความรู้สึกเอือมระอา ถึงแม้ว่าเห็นใจคนยากจน ผู้ด้อยโอกาส แต่ถ้าคนเหล่านั้นไม่รับฟังเหตุผลบ้าง ไม่ใช่แค่รัฐบาล พี่น้องประชาชนส่วนใหญ่อาจไม่เห็นด้วย ซึ่งเขาก็เป็นคนไทยคนหนึ่งเหมือนกัน ทำไมต้องไปดูแลคนเพียงบางส่วนหรือปล่อยให้คนบางส่วนทำผิดกฎหมาย"

(นายวันมูหะมัดนอร์ มะทา รมว.มหาตไทย, หนังสือพิมพ์มติชน 16 มกราคม 2546)

ขณะเดียวกันหนังสือพิมพ์หลายฉบับก็รายงานตรงกัน โดยตอกย้ำให้เห็นว่าการชุมนุมของกลุ่มสหประชาปากมุลได้สร้างความเดือดร้อนให้กับวัดและโรงเรียนวัดเบญจมบพิตร ต่อมาได้นำมาสู่มาตรการรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่การตัดน้ำ ตัดไฟ รวมถึงบริการสาธารณสุขประเภทต่างๆ ของกรุงเทพมหานครที่จัดให้กับผู้ชุมนุมประท้วง จนกระทั่งการรื้อถอนเต็นท์ที่พักของกลุ่มสหประชาคนจนหมู่บ้านแม่มน้อยยืน โดยนายสมัคร สุนทรเวชลงมาบัญชาการการรื้อถอนของเจ้าหน้าที่เทศกิจด้วยตัวเอง

◆ รัฐบาลละเมิดสิทธิมนุษยชน

ขณะที่รัฐบาลให้ยกประเด็นเรื่องหลักการของกฎหมาย กลุ่มสหประชาคนจนหมู่บ้านแม่มน้อยยืนก็ได้ชูประเด็นแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนมาตอบโต้การกระทำของรัฐบาล เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านมีเสรีภาพในการชุมนุมอย่างสงบ ซึ่งเป็นสิทธิอันชอบธรรมตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ การกระทำของรัฐบาลเท่ากับเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน

“คนในรัฐบาลเอง โดยเฉพาะรองนายกรัฐมนตรีอย่างน้อย 3 ท่านก็เคยผ่านการชุมนุมเรียกร้องสิทธิมาแล้วทั้งนั้น นี่เป็นเสรีภาพของการชุมนุม อยากให้รัฐเคารพสิทธิตรงนี้ด้วย แม้ว่าลึกๆ แล้วรัฐบาลจะไม่ชอบการชุมนุมเรียกร้องสิทธิของประชาชน ยกเว้นการชุมนุมที่เป็นประโยชน์ต่อรัฐบาล”

(นายจรัส ดิษฐาภิรักษ์ กรรมการสิทธิมนุษยชน, หนังสือพิมพ์ข่าวสด 24 มกราคม 2546)

◆ รัฐบาลบิดเบือนข้อเท็จจริงและสร้างภาพหลอกหลวงประชาชน

กลุ่มสหประชาคนจนฯได้ใช้ชุดแนวคิดนี้ เพื่ออธิบายให้สาธารณชนได้เข้าใจว่า ทำไมการชุมนุมประท้วงของกลุ่มสหประชาคนจนจึงยืดเยื้อ หรืออีกนัยยะหนึ่งก็คือ การตอบโต้ข้อมูลของฝ่ายรัฐบาลที่พยายามสร้างภาพทางลบให้กับกลุ่มผู้ชุมนุม โดยชี้ให้เห็นว่า นายกรัฐมนตรีให้สัญญาว่าจะแก้ไขปัญหาค่าเช่าปากมุลด้วยตัวเองภายใน 2 สัปดาห์ โดยจะยึดผลการศึกษามหาวิทยาลัยอุบลราชธานีเป็นหลัก แต่การประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2545 นายกรัฐมนตรีกลับนำผลการศึกษากองทัพ.ที่ว่าจ้างให้สถาบันการวิจัยต่างๆ มาเสนอในที่ประชุมเป็นการบิดเบือนพยายามสร้างความสับสนให้กับสาธารณชนและชาวบ้าน

“รายงานผลสำรวจของรัฐบาลที่อ้างว่าประชาชนถึงร้อยละ 80 เห็นด้วยกับการสร้างเขื่อน...เป็นการบิดเบือนหลอกหลวงประชาชน เพราะการทำแบบสอบถามไม่ได้ถามชาวบ้านที่อยู่บริเวณลุ่มน้ำทั้งห้า แต่กลับไปถามชาวบ้านที่ไม่เกี่ยวข้องกับเขื่อนปากมุลเลย”

(นายผาย โมรวาติ พ่อครัวใหญ่ชาวบ้านแม่มน้อย, หนังสือพิมพ์มติชน 16 มกราคม 2546)

ขณะเดียวกัน กลุ่มสมัชชาคนจนยังอธิบายให้เห็นว่า นายกรัฐมนตรีพยายามที่จะสร้างภาพให้เห็นว่ามีความจริงใจในการแก้ไขปัญหา โดยสั่งให้ภม.เปิดประตูเรือนทันทึ โดยนายภม.จะลงไปดูพื้นที่แม่น้ำมูลร่วมกับตัวแทนของชาวบ้านและจะกลับมาตัดสินใจแก้ไขปัญหาให้กับชาวบ้าน

"หลังจากกลับมาจากการลงไปดูพื้นที่ นายภม.กลับสั่งให้ปิดเรือนปากมูลและปฏิบัติตามมติกรม.เดิม ต่อไปจนกว่าจะมีการตัดสินใจใหม่และส่งคณะทำงาน 4 คณะลงไปเก็บข้อมูลใหม่โดยไม่รู้ว่าจะใช้เวลานานเท่าใด"

(แถลงการณ์สมัชชาคนจน เรื่อง "รัฐบาลเหวุดา ชี้ตัวคนจน, หนังสือพิมพ์ข่าวสด 8 มกราคม 2546)

กล่าวโดยสรุป ในสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในกรณีเรือนปากมูล จะเห็นว่ารัฐบาลได้ใช้พื้นที่ของสื่อหนังสือพิมพ์ในการนิยามปัญหาความขัดแย้งครั้งนี้ให้คนในสังคมรับรู้ว่าเป็นเรื่องของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งหรือส่วนน้อยที่มีเบื้องหลังและไม่ยอมรับกฎเกณฑ์กติกาของสังคม ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้คือเป็นกลุ่มคนที่สร้างปัญหาทำให้ความขัดแย้งดำรงอยู่อย่างยืดเยื้อ เป็นเหตุผลให้รัฐบาลมีความชอบธรรมที่จะใช้มาตรการทางกฎหมายที่รุนแรง เพื่อให้สังคมกลับมาสงบสุขดังเดิม ขณะเดียวกันกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบก็ได้ใช้พื้นที่ของหนังสือพิมพ์เพื่อนำเสนอความคิดเห็น ความเชื่อของตนเพื่อต่อสู้กับการนิยามปัญหาความขัดแย้งกับรัฐบาลว่า กลุ่มสมัชชาคนจนหมู่บ้านแม่มนยังยืนเป็นผู้ได้รับความเดือดร้อนจากโครงการก่อสร้างของรัฐและรัฐบาลไม่เคยมีความจริงใจในการแก้ไขปัญหา ทำเพียงแค่สร้างภาพ ชื่อเวลา กระทั่งใช้ความรุนแรงในการจัดการกับปัญหาจึงทำให้ปัญหายังคงอยู่และต้องมีการประชุมประห้วงรัฐบาลต่อไป

● ความเป็นมาของโครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย

โครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซียเริ่มขึ้นสมัยรัฐบาลของนายชวน หลีกภัยและรัฐบาลของดร.มหาเธร์ โมฮัมหมัดของมาเลเซียโดยผู้นำของทั้งสองประเทศได้ลงนามในความตกลงเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2541 เพื่อทำการสำรวจและพัฒนาแหล่งก๊าซธรรมชาติในพื้นที่เขตพัฒนาร่วมไทย-มาเลเซีย ทั้งนี้ บริษัทปตท.จำกัด(มหาชน) และบริษัทปิโตรนาสซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจของไทยและมาเลเซียได้รับมอบจากรัฐบาลของประเทศทั้งสองให้ดำเนินการเพื่อพัฒนาก๊าซธรรมชาติขึ้นมาใช้ประโยชน์

ตามข้อตกลงดังกล่าว บริษัทปตท.และบริษัทปิโตรนาสจะร่วมลงทุนก่อสร้างโรงแยกก๊าซจำนวน 2 โรงที่อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา และวางท่อขนส่งก๊าซจากประเทศไทยไปสู่มาเลเซีย โดยท่อดังกล่าวจะพาดผ่านพื้นที่ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลาได้แก่ อำเภอจะนะ หาดใหญ่ นาหม่อม และอำเภอสะเดา แล้วเข้าสู่ประเทศมาเลเซียบริเวณด่านจังโหลน ตำบลสำนักขาม และโรงแยกก๊าซแต่ละโรงจะมีขีดความสามารถในการผลิตวันละ 425 ล้านลูกบาศก์ฟุต โดยโรงแยกก๊าซหน่วยแรกกำหนด

ก่อสร้างแล้วเสร็จในกลางปี 2545 และโรงแยกก๊าซหน่วยที่สองกำหนดแล้วเสร็จระหว่างปี 2549-2552 พื้นที่ในการก่อสร้างโรงแยกก๊าซทั้งสองโรงนี้ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 250-500 ไร่

ความกังวลเกี่ยวกับประเด็นเรื่องผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมถึงความเสี่ยงต่างๆที่ชุมชนในท้องถิ่นต้องแบกรับ ทำให้สถานการณ์ความขัดแย้งเกี่ยวกับการวางท่อก๊าซได้เลวร้ายลง นับตั้งแต่มีการก่อสร้างบริษัททราฟฟิคไทย-มาเลเซียในปีพ.ศ 2542 ในระยะแรกโครงการถูกต่อต้านด้วยเหตุผลว่าไม่มีการทำประชาพิจารณ์ แต่ในที่สุดกระทรวงอุตสาหกรรมก็ได้แต่งตั้งให้นายพลกองทัพบกเป็นประธานจัดทำประชาพิจารณ์ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ 2543 ที่อาคารเทศบาลหาดใหญ่ แต่ก็ต้องเลื่อนออกไปด้วยเกรงกันว่าจะเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงขึ้น จนกระทั่งมาถึงรัฐบาลพ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้เสนอทางออกให้เปลี่ยนเส้นทางวางท่อออกไปอีก 5 กิโลเมตร แต่ทางปตท.คัดค้าน ทำให้การประท้วงดำเนินต่อไปจนกระทั่งเกิดการเผชิญหน้าอย่างรุนแรง ในเดือนธันวาคม พ.ศ 2545 เมื่อรัฐบาลได้ใช้กำลังเข้าปราบปรามกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงที่เดินทางไปยื่นหนังสือร้องทุกข์แก่นายกรัฐมนตรี

● การนำเสนอข่าวความขัดแย้งกรณีโครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซียของสื่อหนังสือพิมพ์

ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน กรณีท่อก๊าซฯ รัฐบาลได้ใช้กลไกของสื่อมวลชนในการนิยามการกระทำของกลุ่มผู้ประท้วงในรูปแบบต่างๆ เพื่อชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของการสร้างสถานการณ์วุ่นวายของคนเพียงบางกลุ่ม โดยรัฐจำเป็นต้องเข้าไปปราบปรามเพื่อให้สังคมสงบสุข ขณะที่กลุ่มผู้คัดค้านก็นิยามการกระทำของรัฐบาลว่า เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ดังนี้

◆ กลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงมีเบื้องหลัง

รัฐบาลรวมถึงข้าราชการระดับสูงได้อธิบายเหตุผลของความขัดแย้งกรณีท่อก๊าซว่าความวุ่นวายของชาวบ้านที่มาชุมนุมประท้วงเป็นเพราะได้รับค่าจ้างมาจากกลุ่มเอ็นจีโอ ซึ่งเป็นผู้ปลุกปั่นยุยงให้เกิดสถานการณ์ขึ้นมา

"การปลุกระดมของกลุ่มเอ็นจีโอ ไม่มีปัญหาสำหรับผม เพราะบ้านเมืองมีกฎหมายตราบตีที่ผมเป็นนายกฯ ผมต้องรักษากฎหมายบ้านเมือง"

(พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน 26 ธันวาคม 2545)

"เอาอย่างนี้ ผมอยากเปิดเผยเรื่องหนึ่ง คือ มีชาวบ้านที่บาดเจ็บและถูกนำส่งโรงพยาบาล 4 คน ยอมให้ดูบัตรประชาชนเพียง 1 คน ปรากฏว่าเป็นคนพัทลุง ไม่ได้มาจากอำเภอจะนะ ซึ่งพยาบาลได้สอบถามชาวบ้านแล้ว ชาวบ้านตอบว่าได้ค่า

จ้างมา 1,000 บาท เพื่อให้มาร่วมชุมนุม”

(พล.ต.อ.สันต์ ศรุตานนท์ ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ, หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์, 22 ธันวาคม 2545)

◆ เสียงส่วนใหญ่ คือ ความถูกต้องชอบธรรม

นอกจากการอธิบายการชุมนุมประท้วงของชาวบ้านว่าเกิดจากการรับจ้างมาแล้ว รัฐบาลยังให้ความหมายการประท้วงครั้งนี้อีกว่า เป็นเรื่องของคนกลุ่มน้อยที่รัฐบาลหรือสังคมไม่จำเป็นต้องให้ความสนใจ

“ประชาชนมีกี่คน ประชาชน 63 ล้านคน ผมทำหน้าที่ให้กับคนทั้ง 63 ล้านคน ถ้าจะมีความไม่พอใจสักแสนคนหรือล้านคนก็เป็นเรื่องปกติ แต่ขอให้คน 60 ล้านคนขึ้นไป เห็นว่าเป็นสิ่งที่เบียดเบียนประโยชน์ก็พอใจแล้ว”

(พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, หนังสือพิมพ์มติชน, 24 ธันวาคม 2545)

“คงไม่มีอะไร เพราะมีคนสนับสนุนมากกว่าคนค้าน”

(พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, 24 ธันวาคม 2545)

◆ การชุมนุมประท้วงเป็นเรื่องผิดกฎหมาย

ขณะเดียวกันรัฐบาลก็อธิบายนโยบายของการชุมนุมประท้วงของชาวบ้านว่าเป็นพวกนอกกฎหมาย ชอบใช้กำลังทำด้วยความเคียดแค้นอง คิดถึงแต่ประโยชน์ส่วนตัว ทำลายภาพพจน์ของประเทศ

“ทักษิณล้มกฎหมายเหนือมือ(พาดหัวข่าว)...ถ้าตราบใดทุกคนรักษากฎหมาย ทุกคนมีประชาธิปไตย แต่ประชาธิปไตยกับอนาธิปไตยเป็นคนละเรื่องกัน”

(พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน, 24 ธันวาคม 2545)

“รัฐบาลนี้จะไม่ยอมเรื่องกดดันใดๆ ทั้งสิ้น คือชาติต้องมาก่อน...กฎหมายต้องเป็นกฎหมาย ถ้าเรารักษากฎหมายไม่ได้ ประเทศก็อยู่ไม่ได้”

(พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน, 24 ธันวาคม 2545)

“แต่กลับมีเหตุการณ์ที่น่าเสียใจ เพราะได้เกิดเหตุการณ์คนไทยกลุ่มหนึ่งไม่ได้คิดถึงบ้านเมือง คิดแต่เรื่องอารมณ์ส่วนตัว”

(พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, หนังสือพิมพ์ข่าวสด, 22 ธันวาคม 2545)

◆ การชุมนุมประท้วงเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญ

กลุ่มผู้ชุมนุมชุมนุมประท้วงและผู้สนับสนุนได้ใช้พื้นที่สื่อเพื่อตอบโต้การใช้กำลังเข้าสลายการชุมนุมและจับกุมชาวบ้านผู้บริสุทธิ์ว่าเป็นการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างรุนแรงและเป็นการทำลายกระบวนการประชาธิปไตยที่ประชาชนมีสิทธิที่จะชุมนุมได้อย่างสันติ ซึ่งรัฐที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยต้องให้การคุ้มครองและประกันสิทธิเสรีภาพให้แก่ประชาชน

“พวกเรายังคงยืนยันที่จะใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญในการแสดงความเห็นคัดค้านโครงการท่อก๊าซ รัฐบาลต้องพิจารณาโครงการนี้ใหม่และให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ”

(แถลงการณ์และการประกาศเจตนายกของเครือข่ายการคัดค้านโครงการท่อก๊าซ ไทย-มาเลเซีย, หนังสือพิมพ์ข่าวสด, 24 ธันวาคม 2545)

● ผลของการรายงานข่าวของสื่อหนังสือพิมพ์ต่อสถานการณ์ความขัดแย้ง

นอกจากประเด็นแนวคิดที่แต่ละฝ่ายได้นำเสนอออกมาแล้ว หากพิจารณาถึงลักษณะวิธีการนำเสนอข่าวความขัดแย้งของโครงการเขื่อนปากมูลและท่อก๊าซไทย-มาเลเซียกลับพบว่าได้สร้างปัญหาให้กับสถานการณ์ความขัดแย้งอย่างมาก เนื่องจากลักษณะวิธีการนำเสนอข่าวความขัดแย้งของสื่อหนังสือพิมพ์หลายประการ

◆ การเน้นคุณค่าไปทิ้งองค์ประกอบของความขัดแย้งเป็นหลัก

การนำเสนอดังกล่าวทำให้สื่อหนังสือพิมพ์รายงานข่าวเหตุการณ์มีลักษณะคืบหน้าเป็นรายวันหรือแบบวันต่อวันที่เสนอให้เห็นการโต้ตอบระหว่างคู่ขัดแย้งในแต่ละวัน โดยไม่ได้เน้นให้เห็นภูมิหลังความเป็นมา สาเหตุ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความขัดแย้งนั้นในหลายมิติ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับทุกฝ่ายในสังคม ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่ พอล วีร์ (Paul Wehr)¹² เรียกว่า การเร่งพลวัตความขัดแย้งให้สูงขึ้น ซึ่งเขาได้อธิบายไว้ว่าความตึงเครียดจะเพิ่มสูงขึ้นเมื่อมีการตอบโต้ของคู่ขัดแย้งโดยไม่คำนึงถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจมีผลทำให้อีกฝ่ายตอบโต้กันอย่างรุนแรง พฤติกรรมความขัดแย้งที่ต่างฝ่ายต่างตอบโต้จะผลักดันความขัดแย้งให้ตึงเครียดมากขึ้นคล้ายแรงหมุนของเกลียวสว่านเมื่อตอบโต้กันไปมา ก็จะเกิดการสร้างภาพแบบเหมารวม(stereotype) ทำให้อีกฝ่ายมองเห็นเฉพาะด้านที่ไม่ดีของอีกฝ่ายทำให้เกิดการรับรู้ที่ผิดพลาด

¹² Paul Wehr. Conflict Regulation. Forwarded by Kenneth E. Boulding Westview Special Studies in Peaces, Conflict and Conflict Resolution. (Colorado : Westview Press, 1979).

จากกรณีความขัดแย้งทั้ง 2 โครงการมีข้อสงสัยว่า สื่อหนังสือพิมพ์เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดการเร่งพลวัตความขัดแย้งให้เพิ่มสูงขึ้นดังที่ลิงก์วีร เรียกว่า เกลียวลว่นของความขัดแย้งและการสร้างภาพแบบเหมารวม

◆ การคัดเลือกประเด็นข่าวที่เน้นไปที่การตอบโต้รายวัน

การคัดเลือกประเด็นข่าวมานำเสนอเป็นองค์ประกอบสำคัญในการที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งเพิ่มสูงขึ้นหรือลดลงไปได้ แต่สื่อหนังสือพิมพ์ก็มีแนวโน้มที่จะนำเสนอให้เกิดความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น เช่น กรณีทอผ้าก็มักจะเสนอในประเด็นที่ว่า มีอบจัดตั้ง ได้รับค่าจ้างหวัละพัน หรือมีการเมืองอยู่เบื้องหลัง ซึ่งเป็นท่าทีที่ส่งเสริมความขัดแย้งมากกว่าจะเน้นไปที่การเปิดเผยความเป็นจริงจากทั้งสองฝ่าย นอกจากนี้ยังได้ลดคุณค่าหรือสาระของสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากรัฐบาลให้เหลือแค่เพียงเรื่องผลประโยชน์ทางการเมือง ลักษณะการรายงานเช่นนี้ของสื่อไทยมีความสอดคล้องกับการลักษณะการนำเสนอของสื่อของประเทศ อย่างเช่นการศึกษาของGolding (1981)Tuchman(1987)และ Hall(1977) ที่ชี้ให้เห็นว่า ทั้งๆที่ความขัดแย้งทางสังคมเป็นเรื่องที่รายละเอียดความเป็นมาที่ซับซ้อน แต่สื่อก็มักจะรายงานออกมาเป็นเรื่องที่ย่ายไม่ซับซ้อน โดยมักจะเน้นไปช่วงที่มีความตึงเครียดมากที่สุด หากแม้เหตุการณ์สงบลงไปแล้วสื่อก็จะไม่รายงานให้เห็น รูปแบบการรายงานก็จะเป็นการรายงานเหตุการณ์เฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น โดยไม่สนใจบริบทเลย(actuality without context)¹³

◆ สื่อเปิดพื้นที่ในการนำเสนอความคิดของคู่ขัดแย้งไม่เท่าเทียมกัน

จะด้วยเหตุผลใดก็ตามที่ทำให้สื่อเลือกนำเสนอข้อมูลของคู่ขัดแย้งไม่เท่าเทียมหรือมีแนวโน้มไปให้น้ำหนักฝ่ายที่มีอำนาจหรือชนชั้นนำมากกว่า แต่การกระทำเช่นนี้มีแนวโน้มที่จะส่งผลให้ความขัดแย้งนั้นขยายตัวไปสู่ความรุนแรงได้ มีผลการศึกษาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน ในกรณีของทอผ้ายาดานา จ.กาญจนบุรีที่ทำให้เห็นภาพชัดเจนว่า สื่อมวลชนทั้งท้องถิ่นและระดับชาติปิดกั้นพื้นที่การแสดงความคิดเห็นของกลุ่มผู้คัดค้าน ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ความขัดแย้งครั้งนั้นยืด

¹³ อ้างถึงใน Akiba A.Cohen, Hanna Adoni, and Charles R. Bantz, *Social Conflict and Television News* (USA: Sage Publication, 1990), pp. 30-31.

เยื่อนานถึง 2 ปี และกดดันให้กลุ่มผู้คัดค้านหันไปใช้ความรุนแรง โดยวิธีการปิดป่าเพื่อสื่อสารแนวคิดและอุดมการณ์ของตนไปยังสาธารณชน¹⁴

◆ ลักษณะการใช้ภาษาในการเขียนข่าวของสื่อ

ลักษณะการใช้ภาษาของสื่อหนังสือพิมพ์เป็นอีกองค์ประกอบสำคัญที่กระตุ้นความขัดแย้งให้รุนแรงยิ่งขึ้น ด้วยลักษณะภาษาที่เร้าอารมณ์ที่เสมือนเป็นการยั่วยุให้อีกฝ่ายเกิดอารมณ์ที่จะตอบโต้กลับมา ทำให้การต่อสู้ที่ควรจะเป็นไปด้วยข้อเท็จจริงกลับเปลี่ยนไปเป็นการใช้ “อารมณ์” มากยิ่งขึ้น ดังเช่นที่เห็นชัดเจนในกรณีการรายงานข่าวโครงการท่อส่งก๊าซไทย-มาเลเซีย หนังสือพิมพ์มักใช้ภาษาพาดหัวข่าวในลักษณะที่สื่อให้เห็นว่า กลุ่มม็อบ เป็นกลุ่มคนที่ชอบก่อความวุ่นวาย ไม่มีระเบียบ ชอบใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา เช่น

“รัฐบาลกลุ่มม็อบท่อก๊าซ “อนาธิปไตย” (กรุงเทพธุรกิจ, 25 ธันวาคม 2545)

“ทักษิณส่งขงคุก 12 หัวใจแกนด้านท่อก๊าซ แฉพทอาวุธร้าย กักตัวค่าย ดชด. ทักษิณอุณขาดม็อบคัดค้านท่อก๊าซ จวกยับเป็นพวกอีกโก๊ตึกคะนอง ใช้อารมณ์ทำเพื่อความสะใจ ชนอาวุธเพียบ ทั้งลูกตะกั่ว ไม้ยาว แก๊สไซเบอร์” (ไทยรัฐ, 22 ธันวาคม 2545)

“เดือดร้อน กรรม.สัญญา ปะทะนิ้ว ตร.-ม็อบด้านท่อก๊าซ ตั้งเขตปลอดม็อบเป็นเหตุ จับป่าเถื่อนยังกับพฤษภาทมิฬ” (ข่าวสด, 22 ธันวาคม 2545)

“ด้านท่อก๊าซเดือด ม็อบปะทะตำรวจ โหมโถกสก๊ตกัน ระดมปาก้อนหิน บาดเจ็บทั้งสองฝ่าย” (ไทยรัฐ, 21 ธันวาคม 2545)

“เดือดร้อนกรรม.สัญญา ปะทะนิ้ว! ตร.-ม็อบด้านท่อก๊าซ ตั้งเขตปลอดม็อบเป็นเหตุ จับป่าเถื่อนยังกับ พค.ทมิฬ” (ข่าวสด, 21 ธันวาคม 2545)

● ความขัดแย้งใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้: ข้อสังเกตบางประการกับการรายงานข่าวของสื่อ

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมามีเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีลักษณะของความรุนแรงอยู่ 3 เหตุการณ์ด้วยกัน คือ การปล้นอาวุธปืนจำนวนมากของราชการเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2547 ที่ค่ายกองพันทหารพัฒนา อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส ตามมาด้วยเหตุการณ์ “มัสยิดกรือเซะ” จังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ 28 เมษายน ที่มีผู้เสียชีวิต 108 ศพ และล่าสุดคือเหตุการณ์

¹⁴ พลินี ศิริรังษี, “การใช้สื่อของกลุ่มต่างๆในสถานการณ์ความขัดแย้ง กรณีการก่อสร้างโครงการท่อส่งก๊าซจากแหล่งยาดานาผ่านป่าสงวนแห่งชาติห้วยเขย่ง” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตสาขาวิชาสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 200-201.

สลายการชุมนุมหน้า สภ.อ. "ตากใบ" จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม ทำให้มีผู้เสียชีวิตอีก 84 ศพนั้น

หากพิจารณาความขัดแย้งในโครงการเชื่อมปากมูลและท่อก๊าซไทย-มาเลเซียเปรียบเทียบกับความขัดแย้งใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้จะพบว่ามิลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ปัญหาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความสลับซับซ้อนของปัญหามากกว่าโครงการเชื่อมและท่อก๊าซที่เป็นเรื่องผลกระทบของการประกอบอาชีพอย่างชัดเจน ปัญหาความขัดแย้งใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นคู่ขัดแย้งกับรัฐนั้นไม่ชัดเจน รวมถึงประเด็นความขัดแย้งนั้นก็ถูกมองว่ามาจากหลายสาเหตุ ทั้งการ "ลงขัน" ของกลุ่มนักการเมืองและธุรกิจผิดกฎหมาย "การก่อการร้าย" ข้ามประเทศ รวมถึง "การแบ่งแยกดินแดน" ขณะเดียวกันก็มีการวิเคราะห์กันในอีกมุมมองหนึ่งว่าความขัดแย้งนี้เป็นปัญหาทางวัฒนธรรม ซึ่งชาวไทยมุสลิมนี้มี ความ "แตกต่าง" ทั้งทางเชื้อชาติ ภาษาและศาสนา รวมถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่ถูกกดขี่มาโดยตลอด¹⁵

แต่อย่างไรก็ตามการตั้งข้อสังเกตในรายงานการศึกษานี้จะเน้นหนักเฉพาะไปที่การทำหน้าที่รายงานข่าวของสื่อมวลชนว่ากรณีความขัดแย้งครั้งนี้สื่อมวลชนมีท่าทีต่อความขัดแย้งครั้งนี้อย่างไร และการรายงานข่าวกรณีนี้มีลักษณะที่ช่วยบรรเทาหรือยั่วยุให้เกิดความรุนแรงเหมือนหรือแตกต่างจากความขัดแย้งจาก 2 กรณีข้างต้นหรือไม่ อย่างไร

จากการวิเคราะห์การรายงานจาก 3 เหตุการณ์ใหญ่ที่เกิดขึ้นพบลักษณะร่วมกันบางประการในการรายงานข่าวความขัดแย้งของสื่อมวลชน กล่าวคือ ลักษณะการรายงานข่าว ยังคงมีลักษณะยั่วยุมากกว่าสร้างความเข้าใจให้เกิดการแบ่งขั้วมากกว่าการสร้าง ความเข้าใจให้กับคนในสังคม แม้ว่าในระยะหลังสื่อจะเริ่มเสนอให้รัฐบาลปรับเปลี่ยนแนวทางในการแก้ไขปัญหาภาคใต้ด้วยวิธีที่สันติมากขึ้น แต่ก็ยังเป็นเฉพาะในส่วนที่เป็นบทความแสดงความคิดเห็นที่อยู่ด้านใน แต่ลักษณะการรายงานข่าวหน้า 1 ซึ่งเป็นส่วนที่มีผลกระทบต่อคนอ่านค่อนข้างมากยังเป็นการรายงานด้วยภาษาที่หวือหวา ภาพที่สร้างความตื่นเต้น หวาดกลัว รวมถึงประเด็นที่ยังคงเน้นไปที่การต่อสู้ ตอบโต้รายวัน ซึ่งการรายงานข่าวที่มีลักษณะยั่วยุให้เกิดการตอบโต้แบบตาต่อตา ฟันต่อฟันเช่นนี้จะยิ่งทำให้เกิดความแตกแยก ความขัดแย้งก็จะยิ่งบานปลายยากจะยุติได้

¹⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, "เหตุการณ์ความไม่สงบ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้กับประวัติศาสตร์บาดแผล," ศิลปวัฒนธรรม 26(1 กุมภาพันธ์ 2548): 149.

◆ ประเด็นการนำเสนอ

ประเด็นที่สื่อเลือกมานำเสนอยังคงเป็นการรายงานในลักษณะที่เป็นต่อสู้อย่างโต้แย้งและตอบโต้ด้วยวิธีการใช้ความรุนแรงแบบวันต่อวัน ประหนึ่งคล้ายกับภาพยนตร์สงคราม เปลว สีเงิน¹⁶ ถึงกับตั้งข้อสังเกตกับการทำงานของสื่อไว้ว่า

“โดยเฉพาะโทรทัศน์บางช่อง...ส่งนักข่าวลงไปในพื้นที่ สร้างฉาก-แต่งกายเลียนแบบผู้สื่อข่าวสงคราม อย่างที่เห็นจาก CNN...มีทั้งภาพ มีทั้งข่าวว่าทีมบัญชาการของพล.อ.ชวลิตจับคนโน้นคนนี้ได้บ้าง ตัวจริงบ้าง เป็นผู้ต้องสงสัยบ้าง ...เรียกว่ามีวาระเบรกเลยทีเดียวไม่มีการกลั่นแกล้งและกรองข่าวก่อนนำเสนอเผยแพร่”

ข่าวจึงเป็นการรายงานความขัดแย้งในเชิงการต่อสู้ด้วยการใช้กำลัง โดยไม่ได้ชี้ให้คนในสังคมได้เห็นภูมิหลังปัญหาที่มีความสลับซับซ้อนและรากเหง้าของปัญหาที่เกิดมาจากประวัติศาสตร์ รวมถึงความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม ตรงกันข้ามสื่อกลับรายงานในลักษณะที่มีการตอบโต้ด้วยการใช้กำลังทั้งจากฝ่ายรัฐและฝ่ายผู้ก่อการความไม่สงบ ทำให้ความตึงเครียดเพิ่มสูงขึ้น ขณะเดียวกันสื่อก็รายงานในลักษณะสร้างให้เกิดการแบ่งขั้วอย่างชัดเจน ทำให้เกิดการแบ่งเรา แบ่งเขา ดังจะเห็นได้จากเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ตากใบสื่อรายงานข่าวกระแสดคนในสังคมลักษณะปลุกกระแสชาตินิยมขึ้นมา ช่วงนั้นเราจึงได้ยินเสียงของสังคมไทยที่อยู่นอกพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในทำนองที่ว่า “ส่วนมันให้หมด ให้ออกไปจากแผ่นดินไทย ...ดูสิว่ามันทำกับเราแบบนี้ ไม่ต้องกลัวลูยมันไปเลย”

การสร้างภาพแบบเหมารวม(Stereotype)ของสื่อ โดยทำให้คนในสังคมเหมารวมกันไประหว่างคนมุสลิมที่รักสันติที่ไม่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์กับกลุ่มที่ก่อความไม่สงบก็ยิ่งส่งเสริมให้เกิดความแตกแยกระหว่างคนไทยพุทธกับคนไทยมุสลิมมากขึ้น เท่ากับว่าสื่อกำลังแยกกลุ่มคนบริสุทธิ์ไปเข้ากับกลุ่มก่อการร้าย กรณีเช่นนี้อาจตีความได้ว่าสื่อตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มผู้ก่อการร้ายในการยั่วยุให้มีการตอบโต้จากรัฐบาลและคนในสังคมไปในทิศทางที่รุนแรงเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

◆ การใช้ภาษาและภาพในการนำเสนอข่าว

ขณะเดียวกันการใช้ภาษาในการพาดหัวก็ยังเน้นไปที่ตัวเหตุการณ์ ซึ่งมีลักษณะเร้าอารมณ์ ทำให้เกิดความหวาดกลัวยั่วยุให้เกิดการใช้อารมณ์ในการตอบโต้มากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากลักษณะการพาดหัวข่าวว่า

“เผา 20 ร.ร. ฆ่าทหารยึดกองพัน ทักษิณเดือด แม่ทัพ 4 ประกาศเคอร์ฟิวล่า” (มติชน 5 มกราคม 2547)

“ทักษิณเดือดพล่านชูโล่ออก ปลอ่ยใจไรไต่หนาม” (ไทยรัฐ 5 มกราคม 2547)

“เดือดชั่วครู่และ 2 ศพ จยบ.บอมบ์ป้อม 2 จุดปัตตานี” (ข่าวสด 6 มกราคม 2547)

¹⁶ เปลว สีเงิน, “เปลวสีเงิน,” ไทยโพสต์ (9 มกราคม 2547): 5.

“วางบั้งอีกโรงพักได้-ระทึกกึกก้อง หยามไม่เลิก ออกหมายจับวันนี้ 5 ตัวการ” (มติชน 10 มกราคม 2547)

เช่นเดียวกับการกับการนำเสนอภาพก็เป็นไปในทิศทางที่ทำให้คนเกิดความตระหนัก หวาดกลัว รวมถึงสร้างความเครียดแค้นให้กับคนมุสลิมได้ กรณีเช่นเหตุการณ์“มัสยิดกรือเซะ” ที่สื่อนำเสนอภาพวัยรุ่นนอนตายเกลื่อนกราดบนท้องถนนขณะที่มีภาพทหารไทยยืนอยู่เบื้องหลังศพลูกหลานคนมุสลิม การนำเสนอภาพของสื่อย่อมจะสร้างความไม่พอใจให้กับพ่อแม่ของวัยรุ่นกลุ่มนี้ รวมถึงคนมุสลิมที่ไม่เกี่ยวข้องอย่างมาก หรือแม้กระทั่งมีตัวอย่างที่ชัดเจนที่หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ลงภาพข่าววัยรุ่นที่เสียชีวิตก้ามืดดาบมลายู ในข่าวหน้า 1 พาดหัวใหญ่เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2547 แต่วันต่อมาหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจก็ลงภาพข่าวหน้านั้นอีกครั้ง แต่มีดในมือเปลี่ยนจากมีดดาบสวยามไปเป็นดาบเล่มใหญ่คล้ายมีดดาบสปาร์ต้าตีหยาบๆ พร้อมกับคำขอโทษที่เกิดข้อผิดพลาด แม้จะไม่ทราบเหตุผลชัดเจนถึงการตกแต่งภาพของหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ แต่เจตนาการสื่อสัญลักษณ์เช่นนี้ย่อมจะสร้างความไม่พอใจให้กับคนมุสลิมได้ เนื่องจาก“กริช”เป็นสูงส่งในวัฒนธรรมมลายู ซึ่งบ่งบอกถึงฐานะ บรรดาศักดิ์และความเป็นวีรบุรุษ

● บทสรุปการทำงานของสื่อ

กรัมซี กล่าวว่า สื่อมวลชนเป็นสถาบันหนึ่งทางสังคมที่ช่วยเหลือหลอมอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อให้กับคนในสังคมได้โดยไม่ต้องใช้กลไกทางด้านความรุนแรง ดังนั้น ในกรณีความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนจะเห็นได้ว่า ต่างฝ่ายต่างแย่งชิงพื้นที่เพื่อนำเสนออุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อของฝ่ายตน ฝ่ายใดแย่งชิงพื้นที่ได้มากกว่ากันก็มีแนวโน้มว่าจะครอบครองความคิดของสาธารณชนได้มากเท่านั้น แต่ปัจจัยที่จะมากำหนดว่าสื่อมวลชน โดยเฉพาะสื่อหนังสือพิมพ์จะเปิดพื้นที่ให้กับฝ่ายใดมากกว่านั้นก็ขึ้นอยู่กับทัศนคติ จุดยืน และวิธีการทำงานของบรรณาธิการข่าว ผู้สื่อข่าว ตลอดจนถึงโครงสร้างการทำงานขององค์กร¹⁷

แต่อย่างไรก็ตาม รายงานการศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นว่า ในสถานการณ์ความขัดแย้งเป็นสถานการณ์พิเศษที่สื่อมวลชนควรตระหนักและระมัดระวังมากยิ่งขึ้น การจะเปิดพื้นที่ให้กับฝ่ายใด ต้องคำนึงถึงว่าการเปิดพื้นที่นั้นเท่าเทียมกันหรือไม่ และวิธีการนำเสนอหรือรายงานข่าวก็เป็นสิ่งที่ควรระวังมากเป็นพิเศษ เพราะสื่อมวลชนถือเป็นกลไกหรือเครื่องมือทางการสื่อสารที่จะช่วยระงับหรือบรรเทาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมได้ สถานการณ์ความขัดแย้งเช่นนี้สื่อไม่ควรจะเน้นการ

¹⁷ พวงพนา คุณวัฒน์และอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, “กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล,” 70.

ตลาด โดยเลือกนำเสนอในลักษณะที่หือหวาหรือเร้าอารมณ์เพื่อขายให้กับสาธารณชนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่สื่อควรจะทำหน้าที่เสนอที่มาของปัญหาความขัดแย้ง เพื่อให้การศึกษากับคนในสังคมได้ตระหนักและพิจารณาปัญหานั้นอย่างจริงจัง จนนำไปสู่ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาที่ได้ในที่สุด หากสื่อมิได้คำนึงถึงผลกระทบเช่นนี้ไม่เพียงแต่สื่อมวลชนจะไม่ช่วยบรรเทาความขัดแย้งในสังคมได้เท่านั้น หากแต่ผลที่ออกมาจะกลับกลายเป็นว่าสื่อได้เข้าไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งเสียเอง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ. สื่อสารมวลชน: ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ฉันทนา บรรพศิริโชติ. "ความขัดแย้งในสังคมไทย: ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจ ." ใน พัชริ ลิธโรต,บรรณาธิการ. ความขัดแย้งในสังคมไทย ยุควิกฤตเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : โครงการจัด-พิมพ์คบไฟ, 2542.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. เหตุการณ์ความไม่สงบ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้กับประวัติศาสตร์ภาคใต้. ศิลปวัฒนธรรม 26 (1 กุมภาพันธ์ 2548): 149.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. การเมืองของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- เปลว สีเงิน. เปลวสีเงิน. ไทยโพสต์ (9 มกราคม 2547): 5.
- พัชรินทร์ ลาภานันท์และคณะ. "มือบปากลม" ขบวนการโต้ตอบปัญหาของคนจน. ใน ชลธิรา สัตยาวัฒนา(บรรณาธิการ), พลวัตสิทธิชุมชน: กระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา, หน้า 133-173. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546.
- พลินี ศิริรังษี. การใช้สื่อของกลุ่มต่างๆในสถานการณ์ความขัดแย้ง กรณีการก่อสร้างโครงการท่อส่งก๊าซจากแหล่งยาดานาผ่านป่าสงวนแห่งชาติห้วยเขย่ง. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- พวงพนา คุณวัฒน์และอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล. วารสารนิเทศศาสตร์ 21(กรกฎาคม-กันยายน 2546): 48-75.

วงศ์ คงดี้ และสุวิทย์ เลหาศิริวงศ์. การสังเคราะห์ประสบการณ์และงานเอกสารการวิจัยการจัด
การความขัดแย้งในประเทศไทย. ขอนแก่น: สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
2539.

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์,บรรณาธิการ. **สื่อสารมวลชนเบื้องต้น: สื่อมวลชน วัฒนธรรมและสังคม.**
โครงการสื่อสันติภาพ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2545.

ภาษาอังกฤษ

Baran, Stanley J. and Davis, Dennis K. **Mass Communication Theory: foundation, ferment,
and future.** United states of America : Wadsworth, 1995.

Cohen,Akiba A., Adoni Hanna, Bantz,Charles R. **Social Conflict and Television News.** USA:
Sage Publication, 1990.

Krauss, Robert M. and Morsella, Ezequiel. Communication and Conflict. In Morton Deutsch
and Peter T.Colman (eds.), **The Handbook of conflict Resolution: Theory and
Practice,**
p.143. San Francisco: Jossey-Bass, 2000.

Monica Stillo. "The Life and Work of Antonio Gramsci".2002. แหล่งที่มา
<http://www.theory.org.uk/ctr-gram.htm>

Wehr.Paul. **Conflict Regulation.** Forwarded by Kenneth E.Boulding Westview Special
Studies in Peaces, Conflict and Conflict Resolution.Colorado : Westview
Press,1979.

ชุดที่ ๕ "ศิลปะและวรรณกรรมขัตติย ศิลปะและวรรณกรรมเยาวชน"

การใช้สรีระเป็นตัวบทของการต่อต้านผ่านภาพแทนของ
ผู้หญิงและประเทศฟิลิปปินส์ในนวนิยายของ
เจสสิกา แอ็กเตอร์น เรื่อง ด็อกอีทเตอร์ส

ชลธิป วสุวัต

เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่๒

สนับสนุนโดย สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วันที่ ๑๐-๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๘

ณ โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว เชียงใหม่

Body as Text of Resistance: Jessica Hagedorn's Representations of
the Female Body and the Philippines in Dogeaters

การใช้สรีระเป็นตัวแทนของการต่อต้านผ่านภาพแทนของผู้หญิงและประเทศฟิลิปปินส์
ในนวนิยาย ของ เจสสิกา แฮกเดอร์น เรื่อง ด็อกอีทเตอร์ส

ดร. ชลาริป วสุวัต¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการเขียนนวนิยายเรื่อง ด็อกอีทเตอร์ส ของนักเขียนชาวอเมริกันเชื้อสายฟิลิปปินส์ เจสสิกา แฮกเดอร์น ในแง่ที่เป็นทั้งงานวรรณกรรมขัดขึ้น (Resistance) และวรรณกรรมเยียวยา (Healing) ในเวลาเดียวกัน กล่าวคือ นวนิยายเล่มนี้ต่อต้านกลวิธีการเขียนแนวขนบซึ่งไม่สามารถนำเสนอประเด็นปัญหาของผู้หญิงที่ถูกสังคมละเลยได้อย่างบรรลุผลซึ่งจะทำให้เกิดการบิดเบือนได้ง่าย เพราะต้องอาศัยวาทกรรมหลัก (Dominant Discourse) เป็นสื่อกลางทำให้ต้องอาศัยเสียงของผู้ที่มีสิทธิพิเศษ หรือเสียงของผู้ชายเป็นผู้พูดแทนผู้หญิงกลุ่มนี้

ด็อกอีทเตอร์ส วิพากษ์ลัทธิจักรวรรดินิยมของสหรัฐอเมริกา และนำเสนอผลกระทบของลัทธิดังกล่าวต่อประเทศ ฟิลิปปินส์ รวมทั้งผู้หญิงที่ถูกสังคมละเลย และถูกกดขี่ซ้ำซ้อนในลักษณะที่เลวร้ายที่สุดของกระบวนการกดขี่ทางวรรณกรรมแนวขนบ แฮกเดอร์นเสนอทางเลือกใหม่ในการนำเสนอประสบการณ์หลังอาณานิคมของผู้หญิงฟิลิปปินส์ผ่านทางสรีระของผู้หญิงซึ่งทำหน้าที่เป็นเสมือนตัวแทนที่สะท้อนภาพแทนของประเทศฟิลิปปินส์ภายใต้การปกครองและการบริหารประเทศของประธานาธิบดี มาร์คอส การนำเสนอเช่นนี้ทำให้เห็นว่าลัทธิจักรวรรดินิยมของสหรัฐส่งผลกระทบอย่างต่อเนื่องต่อผู้หญิงฟิลิปปินส์ เอกภพที่ได้รับจากสหรัฐมิได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในประเทศและชีวิตของผู้หญิงฟิลิปปินส์เลย แฮกเดอร์นแสดงให้เห็นว่า สหรัฐอเมริกายังคงเผยแพร่วัฒนธรรมจักรวรรดินิยมตลอดมาผ่านทางภาพยนตร์ฮอลลีวูด และธุรกิจเกี่ยวกับความงาม

การบริโภคสื่อภาพยนตร์ฮอลลีวูดอย่างไม่มีขีดจำกัดของชาวฟิลิปปินส์นำไปสู่การซึมซับเอาอัตลักษณ์ของชาวตะวันตกมาเป็นของตน ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการดูถูกวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนว่าต่ำต้อยกว่าวัฒนธรรมตะวันตก นอกจากนี้ระบบการปกครองแบบเผด็จการภายใต้การครอบงำของสหรัฐ และความพยายามของผู้นำประเทศที่จะพัฒนาประเทศให้ทันสมัยโดยการส่งเสริมธุรกิจการท่องเที่ยวทำให้มีการควบคุม และแสวงหาผลประโยชน์จากเรือนร่างของผู้หญิงที่ถูกมองว่า "สวຍ" ตามมาตรฐานความงามแบบตะวันตก แต่มักถูกละเลยจากสังคม เช่น นางงาม หญิงขายบริการทางเพศ และนางบำเรอของนาย

¹ อาจารย์ ดร. ชลาริป วสุวัต จบศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง จาก มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับทุนฟูลไบรท์ ไปศึกษาต่อระดับมหาบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ) จาก San Diego State University สหรัฐอเมริกา และได้รับทุนทบวงมหาวิทยาลัยไปศึกษาต่อระดับดุษฎีบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ) จาก Arizona State University สหรัฐอเมริกา ปัจจุบันรับราชการเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Jessica Hagedorn is a postcolonial writer in search of identity. Born and raised in the Philippines, she moved to the U.S. as an immigrant when she was fourteen years of age. Although Hagedorn has been living in the U.S. for over thirty years, she considers herself "the Other, the exile within" (Bonetti 98). She acknowledges that "[her] roots remain elsewhere . . . back there [in the Philippines]" ("Exile Within" 181). As an exile and a transnational writer, Hagedorn considers herself as having an opportunity to reevaluate and rewrite the history of the Philippines. As she recalls,

From history books forced on me as a child . . . I learned a lopsided history of myself, one full of lies and blank spaces, a history of omission—a colonial version of history which scorned the "savage" ways of precolonial Filipinos. . . . [I]t was only later when I had left the Philippines to settle in the country of my oppressor, that I learned to confront my demons and reinvent my own history. ("Homesick" 187)

Dogeaters¹ is Hagedorn's reinvention of the history of her native country. Hagedorn specifically scrutinizes and critiques the history of United States-Philippines relations in a new perspective. The novel depicts American imperialism and its legacy as subjugating Filipinos and perilously hampering the development of their national identity. It thus not only reevaluates and critiques the U.S.- Philippines relations but also retrieves the suppressed Philippine history of (neo) colonial oppression.²

In critiquing American imperialism and its effects on the Filipino people, Hagedorn uncovers the Marcos regime as a form of oppression for subaltern subjects,³ particularly women. Hagedorn's portrayal of Manila, which is largely constructed from the subaltern perspective, demonstrates that the various forms of oppression that female, male, and gay subalterns endure concentrate on the spectacle of their gender and sexuality. Hagedorn particularly criticizes how the Marcos regime, which operated under the guise of the "nationalist" "New Society" project, not only marginalizes women's interests in the development of the nation but also controls and exploits women's bodies and their sexuality. Portrayed as the eroticized objects of national adoration, the female bodies of sex-workers, mistresses, and beauty queens become commodities and cultural productions subjected to both domestic and foreign sexual exploitations.

In her attempt to subvert the neocolonial powers underpinning the government military regime, Hagedorn uses her writing as, to use Barbara Harlow's phrase, "an arena of struggle" (2) for women and proposes that the marginalized space of women can also be a subversive sphere. This paper argues that Dogeaters is a work of resistance literature demonstrating how Hagedorn appropriates and transforms the spectacles of oppression and the neocolonial apparatuses of cultural imperialism such as beauty pageants into sites of resistance. The proliferation of the (female/feminized) body metaphor in the novel helps manifest the unspeakable experiences the (female) subaltern bodies are coerced to endure under neocolonial forces and capitalism. Dogeaters thus retrieves the female subalterns' voices and thereby uncovers the suppressed Philippine history of oppression.

This paper also proposes that the novel is a discourse of healing and empowerment as it portrays the struggles of women to resist all forms of oppression and discrimination. The new portrayal of women demystifies the monolithic images of Asian women who have often been sexually objectified or depicted as passive, helpless victims of sexual violence. By demonstrating that women have lived resistance and that many of them have overcome their obstacles, the novel empowers as well as inspires present-day contenders struggling against racial and sexual oppression to continue fighting against the influx of Western popular culture that oftentimes perpetuates the stereotypical images of Asian women and the exploitation of their bodies and sexuality.

The paper will first present the body politic as the main theoretical approach applied in analyzing the novel as it helps us understand how everyday practices and consumption of popular cultural products control and discipline the (female) body. The second and the third parts of the paper focus on how Hagedorn's representations of the female/feminized body as sites of oppression and resistance respectively. The last part presents how a former victim of neocolonial oppression struggles to emancipate herself and the nation.

I. The Politic of the Body

The human body has long been the site upon which social and legal powers come to operate. As Michel Foucault writes in Discipline and Punish, "[T]he body is . . . directly involved in a political field," and it is "invested with relations of power and domination" (25, 26). It is the body

that bears the sexual and social norms. Deviation from normality thus requires discipline and punishment. In The History of Sexuality, Foucault postulates that the law that dictates sex is embedded in a binary system—licit/illicit and permitted/forbidden. Sexual deviance has to be suppressed because it is against the social norm. In like manner, juridical law imposed upon criminals' bodies is a manifestation of State power (83, 92). However, since power, in the Foucaultian scenario, is a dynamic that is always bounded by resistance, law has to be formulated so that power can be asserted (History 90, 87). In this sense, the body is the site upon which power is both exerted and subverted.

Reiterating the Foucaultian perspective, Michel de Certeau notes the relationship between law and the body: "Every law has a hold on the body," and it "constantly writes itself on bodies" (140). De Certeau argues that without the body, the juridical law is powerless. Hence, an apparatus has to be invented to transfer law, a system of justice, onto the body. Tools such as the scarifying instruments of torture, policemen's billyclubs, handcuffs, and the prisoner's box in the courtroom, are the means by which law is inscribed on the body. In the process of "intextuation" of law, the body becomes a text or a signifier of rules while the law of a society is incarnated or "becomes flesh" (141, 140). In a similar vein, Foucault indicates that atrocities like judicial torture are part and parcel of "a certain mechanism of power" that "[does] not hesitate to exert itself directly on bodies." Therefore, the tortured body of the condemned man not only reproduces "the truth of the crime" but also becomes "visible manifestations" of such a system of power (Discipline 7, 57).

However, the intextuation of law on the body does not have to take place only in the legal context. In everyday practices, the body can be intextuated by moral, social, and cultural ideologies. Identity in every category—gender/sexual, class, racial/ethnic, and national—is subject to the hierarchical power of a particular society. It is this power that formulates the body politic. Influenced by Foucault, Judith Butler considers the gendered body a materialized body. Since gender is assigned, not chosen, it is "performative." Butler defines "performative" as

... a matter of reiterating or repeating the norms by which one is constructed: it is not a radical fabrication of a gendered self. It is a compulsory repetition of prior and subjectivating norms, ones which cannot be thrown off at will, but which work,

animate, and constrain the gendered subject, and which are also the resources from which resistance, subversion, displacement are to be forged. ("Critically Queer" 22)

From this perspective, gender is not a fixed, stable identity. Since gender is constructed by a "forcible reiteration" of regulatory norms (*Bodies 2*), it is thus a kind of performance. In *Gender Trouble*, Butler describes gender as "an identity tenuously constituted in time, instituted in an exterior space through a *stylized repetition of acts*." The stylization of the body, which is a result of the reenactment of regulatory norms, creates "the illusion of an abiding gendered self" (140). As a form of "drag," gender is a deliberate act of performance as opposed to the gender/sexual norm, and hence it can be made to characterize a form of resistance.

Butler's notion of culturally constructed body resonates in de Certeau's discussion of the imposition of popular culture upon people's everyday practices. According to de Certeau, anything that is added to or removed from the body is considered part and parcel of the operation of the social and/or sexual norms:

As in the case of removing the hair from one's legs or putting mascara on one's eyelashes, having one's hair cut or having hair reimplanted, this activity of extracting or adding on is carried out by reference to a *code*. It keeps bodies within the limits set by a norm. (147)

Furthermore, as noted by de Certeau, clothes that come into fashion can be considered instruments of a social law that regulates the body. Traditional or common foods in a particular society help shape bodies by imposing "a form and a muscle tone that function like an identity card" while other consumer products like glasses, shoes, and cigarettes "reshape the portraits of physical bodies in their ways" (147). In this context, the aestheticized body or the "stylized" body in Butler's sense, is a manifestation of social and cultural ideologies at work. The materialized body thus provides "the essential labor of capitalism" (Fiske 96).

In addition, the materialization of the body is imbricated with the issue of class. As John Fiske indicates, aesthetics is "merely class disciplinary power displaced into metaphors of beauty, symmetry, and perfection" (97). The aestheticized body therefore represents the dominant class

while the "offensive body"—the body that rejects aestheticization and thereby conveys grotesque, imperfect, dirty aspects—signifies the subverted. Fiske reiterates Foucault and Butler by indicating that the body can be a site of resistance against the hegemony of norms: "If beauty has been harnessed as a metaphor for the socially dominant, then ugliness metaphorically expresses the experience and the resistance of the subordinate" (100). Fiske cites "[b]eing defiantly fat" as an example of the offensive body, conveying a "resisting statement, a bodily blasphemy . . . because it refuses the incarnation of patriarchy upon the female body . . ." (93). Viewed from a feminist perspective, Fiske adds, "being fat can then become an empowering utterance" for women (93).

This paper proposes that Hagedorn's bodily representations are of two types: the body beautiful and the body ugly. While the former allows Hagedorn to portray how susceptible Filipinos are to the influence of the American/Western standards of feminine and masculine beauty, the latter illustrates the body of a colonized subject attempting to subvert the social and sexual norms of dominant culture.

II. The Body Beautiful and the Fitishized Other

Decades of being under the American colonization and the strong belief in U.S. goodwill have caused many Filipino people to develop an idealized view of the U.S. and American culture. The deep entrenchment of colonial mentality is difficult to eradicate. This is because, according to James B. Goodno, the Philippine government's economic policies in the Marcos era supported the importation of U.S. manufactured goods, colonial English-language education, and mass media such as television programs and films, all of which helped create a colonial mindset (35, 226). Hagedorn's novel clearly illustrates that the long colonial experience have made Filipinos susceptible to the acceptance of American culture while they repudiate their local cultural products, the signifiers of national identity, in favor of imported American merchandise. As the First Lady remarks, "You know our famous expression, *imported*? It's always been synonymous with 'the best,' in my country---" (217).⁴ As the novel shows, Filipinos from all walks of life are passionate about imported products. Pucha prefers Heinz Pork'n'Beans to the local specialty—"an Ilocano-inspired *pinakbet*"—"because they're gooey with molasses, but most of all because they're expensive and imported" (62). The Gonzagas, with the exception of Rio and *Lola* Narcisa, repudiate Tagalog radio dramas, songs, and movies because, as Freddie Gonzaga puts it, they are

appealing to "the lowest common denominator" (11-12). Thus, Pucha is crazy about Hollywood movies stars instead of Filipino artists. As the novel illustrates, Pucha "has no use for anyone who isn't Kim Novak, or Rock Hudson" and idolizes Montgomery Clift (12).

The influx of Hollywood films, an example of American neocolonial cultural forces, contests the Philippine local culture. Film, which is already one of the most popular media in the Philippines, becomes an effective apparatus through which many aspects of colonial culture are transmitted to mass audiences. American films in particular are, as Hagedorn describes, "a great colonial tool" (Bonetti 109), for they significantly influence Filipinos' attitudes toward American culture and themselves. While Filipino people are disunited because of the lack of indigenous national identity, they are connected collectively because of their susceptibility to the allure of Western culture. As Senator Avila also states in the novel, Filipinos, are "united only by [their] hunger for glamour and [their] Hollywood dreams" (101). It is in this dream-like world of celluloid that most of Hagedorn's characters fall prey to the power of U.S. cultural hegemony.

In the novel, Hagedorn employs films as a device through which she uncovers the dynamics of American cultural imperialism that continue proselytizing the Filipino people.

Hagedorn particularly problematizes the consumption of American commodities of beauty, which significantly thwarts the positive construction of individual subjectivity and national identity. Under American norms, notions of beauty are defined by the beautiful images projected on the movie screen. Hagedorn's movie spectators, particularly women, are drawn to those images that seem to convince them into believing that women are valued by how closely they resemble American actresses. Therefore, many Filipinas in the novel dream of possessing physical features similar to those of American movie stars. That is why Pucha is "proud of" "her mestiza nose . . . because it's so pointy and straight" (4). Due to their obsession with the fictional content and the beauty images in the films, many women turn their mundane lives into a stage performance and emulate their favorite American actresses. In other words, Manila becomes a simulacrum of Hollywood. The former beauty queen Isabel Alacran, for example, constructs "her life and past . . . to suit her taste" (20). Looking up to her American and European role models—"Dietrich, Vicomtesse Jacqueline de Ribes, Nefertiti, and Grace Kelly"—Isabel does everything she can to be like them: "She develops a Spanish accent, and learns to roll her *r*'s. She concentrates on being thin, sophisticated, icy" (20). For Dolores Gonzaga, to possess an actress' beauty, she has to work "hard at it": "Every

couple of months she has Chiquiting Moreno tint her black hair with auburn highlights, just like Rita Hayworth" (82). The aestheticized bodies of Isabel and Dolores epitomize the fetishism of Western standards of feminine beauty and reiterate Frantz Fanon's observation of how hegemonic colonialism works by inspiring in the colonized subject the desire to assume the identity of her/his colonizers: "He becomes whiter as he renounces his blackness, his jungle" (18).

Under the Philippine patriarchy that supports cultural imperialism, women are demanded to become not only aestheticized but also sexualized as desirable objects. As the novel shows, Western feminine beauty is considered a privileged attribute for women. Isabel's "exceptional beauty" (20) brings her fame and success. She becomes a beauty queen, a starlet, and the wife to a billionaire, Severo Alacran. Becoming "an asset to her husband at any social function" (20), Isabel's beautiful body helps enhance Severo's stature. In like manner, Lolita Lunar, "a talented actress," admits that her success is attribute to "her flagrant sexuality and her magnificent body" (171). As a well-known star in *bomba* movies—local pornographic films popular in the Philippines during the late sixties and early seventies⁵—Lolita is "a *bomba* queen" (139), a desirable sex object for men from every social class. Romeo Rosales, "a big Lolita Luna fan" (48), indulges his sexual desire in his imagination. Smitten by her beauty, the business tycoon Severo and later the military leader General Ledesma make her their mistress.

Hagedorn's portrait of Lolita exemplifies how subaltern women in postcolonial Philippines are provided with an extremely confined space to live and to articulate their predicaments. Dependent on male patronage for financial support and protection, Lolita has limited control over her body. She is transfixed as men's fetishized sexual Other. For Malcomb Webb, Lolita's English lover with "colonial obsessions" (170), Lolita is an enticing dark Other: "He insist[s] on fucking to black music . . . [He] often [tells] Lolita how much she remind[s] him of Tina Turner" (170). For the General, she is his sex slave. Realizing that she is "trapped" (174), Lolita wishes to flee the country, but the General, who refuses to arrange her visa to the U.S, thwarts the plan. Lolita is left with "one more option" offered by a movie producer, who promises her a great profit in "experimental art films" to be exported to European markets. This type of film "would involve lengthy close-ups of Lolita Luna's vagina . . . teased by the gleaming blade of a knife, for example, or perhaps a stubby black pistol" (177). The option, of course, would turn Lolita into a transnational sex commodity readily available to anyone who "pay[s] to see [her]" (177). Both options entrap Lolita. Hagedorn's

depiction of Lolita retells many similar stories of Filipina subalterns whose bodies are exploited in the pornography industry in the Philippines of Marcos. It is reported that the Marcos government sought to boost the nation's economy by secretly supporting the production of pornographic films through an experimental cinema project (Goodno 83). Such pornographic films not only exploit Filipinas but also help reinforce the international transfer of stereotypical image of Asian women as accessible objects subject to male violence. The case of Lolita reveals how Marcos' government not only ignored women's predicaments but also underwrote the State exploitation of women.

The novel also indicates that the fact that the government authorizes beauty contests underscores how the State condones the objectification of women and the consumption of American commodification of beauty. Beauty pageants, like Hollywood films, work implicitly as a colonial tool of U.S. cultural hegemony. With the help of Hollywood films and newsreels, the idea of beauty of contests was spread quickly to countries around the world during the 1920s and 1930s (Cohen et al. 5). These beauty pageants are spectacles of oppression, for they demand that women suppress their subjectivities and reproduce a specific kind of gendered self based on the American standards of feminine beauty.

However, beauty contests are not just about putting the idealized standard of beauty on stage in competition; they are also about the nation and the politics. An individual crowned beauty queen often "embodies the values and goals of a nation, locality, or group." Many beauty pageants in third world countries, particularly of South America, Southeast Asia, and the Caribbean in the 1930s and 1940s, were "part of decolonization and nationalism" (Cohen et al. 2, 5). In other words, women were considered crucial in these countries' projects of modernization and reconstruction. How women were represented on the national spectacle thus reflected the image of the nation. Hagedorn's application of the beauty pageant's narrative in Dogeaters illustrates how a nationalist project such as that of the Marcos regime uses women as a tool to modernize the nation and demands their objectification as part of their "patriotic" duty. In her depiction of Daisy Avila as a beauty queen, Hagedorn reveals how the exploitation of and violence against the female bodies are implicated in the politics of male nationalism.

As the new Miss Young Philippines, Daisy is expected to altruistically benefit others who demand the display of her body in the national spotlight. Daisy's seclusion, which is a result of her "mysterious and sudden unhappiness" (106), affects the nation as a whole. When "[e]missaries . . .

sent from Malacañang Palace" (106) fail to persuade Daisy to come out and perform her "patriotic duty," she is branded "the ungrateful beauty queen" (106) who, as the First Lady puts it, "insult[s] our beloved country" (107). Here, the First Lady's criticism of Daisy calls attention to the State dependence upon women. As Cynthia Enloe points out, the Marcos regime made use of "the reputed beauty and generosity of Filipino women as 'natural resources' to compete in the international tourism market" (38). Tourism was one of the Marcos' strategies to obtain foreign exchange to boost the country economy.⁶ Beauty queens were used to promote tourism and thereby helped modernize the nation. Pennie Azarcon-dela Cruz explains how this marketing scheme was implemented during the Marcos years: "With the distribution of a tourism poster featuring then Miss Universe Margie Moran above the blurb, 'There's More Where She Comes From,' the drive to attract the tourist dollar at all cost was on" (1). Such an eye-catching poster exoticizes and eroticizes the Philippines and its people, particularly Filipinas. It also evokes a nostalgic desire of a precolonial past—a desire to explore the pristine landscape of the islands. For potential sex tourists, the poster suggests anything other than the scenic beauty of the archipelago, as it triggers an erotic image of available female bodies awaiting them there. In this sense, the blatant use of women's bodies as tourist bait is an implication of the government's marketing ploy to peddle women's bodies as commodities.

III. The Ugly/Offensive Bodies

Hagedorn counterpoises Westernized bodily beauty, a trope for the dominant power of U.S. cultural hegemony, with ugly/offensive bodies, which metaphorically represent a resistance site of the colonized or the subaltern. Portrayed as deviating from the social and cultural norms, the offensive bodies of Baby, Rio, and Joey dramatize the postcolonial Philippines' attempts to decolonize itself from the neocolonial bondage so as to reclaim its subjectivity and national identity.

Baby Alacran

The only daughter of Isabel and the billionaire Severo Alacran, Baby is a perfect example of the offensive body—the body that refuses to repeat the regulatory norms in Butler's sense. In contrast to the "impeccable" body of her mother (27), Baby's body conveys grotesque and

imperfect aspects despised by most of the women of her class, including her mother. Baby's physical appearance deviates extremely from the idealized standard of feminine beauty:

She is unbearably shy, soft, plump, short like her father, without any hard edges. Her complexion is marred by tiny patches of acne. Her breasts are flat, her waist narrow, her hips much too wide and out of proportion to the rest of her. Her legs are thick and muscular—"peasant legs," her mother calls them—in contrast to her feet, small and delicate. (25)

Unable to fulfill her parents' expectations, Baby, who is also branded "dim-witted" by her mother, "lives in perpetual shame" (26, 28). Unlike her mother, who achieves control over her body and lives up to the idealized beauty, Baby is completely unable to constrain her body. Not only does she fail to suppress the urge to chew her nails; Baby also "sweats like a man" (27).

Baby's body is an outlet for her anxiety caused by the compelling forces of social normality. In other words, her body speaks for her. The "sensuous heaviness" of Baby's "unruly, luxurious black hair" "suggests something wild buried within her" (25). Isabel's frantic efforts to put her daughter under the control of the standard of idealized beauty end up exacerbating Baby's bodily resistance. Baby contracts a mysterious skin disease, which metaphorically turns her body into "a landscape, a tropical jungle whose moistness breeds . . . fungus, like moss on trees" (29). Here, the bodily image of Baby is analogous to that of the Philippine islands, depicted later in the novel as a landscape that swarms with tropical fauna and flora (100). Baby's offensive body thus can be considered as representing the postcolonial Philippines in resisting such external forces like neocolonial power that is constantly threatening to the "health" of the nation.

Rio Gonzaga

Described by her mother, Dolores, as "strange" and "rebellious," yet "precocious" (83, 85), Rio is up against the social values of her own class, i.e. upper-middle class. Among those values is aesthetics, a metaphor of "class disciplinary power" (Fiske 97). Unlike her "Rita Hayworth" mother, Rio rejects bodily aestheticization. Rio deliberately ignores her mother's warning about "cancer, old age, and the perils of ugliness" caused by too much exposure to the sun: "I decide to take my chances and disobey her. I love the feel of the sun toasting my skin as I float on my back in the

water" (83). Rio's rebellion against her mother, who strives to possess Hollywood actresses' beauty, is an obvious form of resistance to the neocolonial imposition of the American standards of feminine beauty.

In addition, Hagedorn's characterization of Rio as possessing ambivalent gender and sexual identity suggests an attempt to resist the gender/sexual identity of women, which requires that women conform to the social and cultural dictates. To illustrate, Hagedorn presents Rio in a context that implicitly insinuates a homosexual overtone. For example, Rio practices "tongue-kissing" with Pucha (236). Moreover, Rio's androgyny is portrayed in her boyish look, which is a result of her Audrey Hepburn haircut making Rio "like Joan of Arc" (236). Rio's hairdo implies that she is a cross-dresser in women's drag. In Butler's view, gender is neutralized when depicted in the form of cross-dressing drag; and hence it can be considered a form of resistance. In fact, Joan of Arc is appropriately chosen in this context, for she is an embodiment of female resistance to the cultural ideologies that subordinate women. Rio's unmarried status also posits a possible way for a woman to maintain her subjectivity and autonomy.

Joey Sands

The case of Joey Sands embodies an image of another offensive body resisting both the Western standards of beauty and the Western fetishization of Asian bodies. A product of American colonial aggression and exploitation of Filipina bodies, Joey is the son of an African American GI and a sex-worker, Zenaida, who drowns herself after being "[d]isgraced and abandoned" (42). Joey's racial hybridity—half Black, half-Filipino—and his sexual identity as a homosexual mark him at the bottom rung of the social scale. Like his mother, "a legendary whore" (42), Joey is invisible, unrecognized by mainstream Philippine society. Born with a "dark, small, thin" body branding him a "*GI baby, black boy*" (43, 205), Joey is far removed from the standard of idealized masculine beauty. The only space left for Joey is to become a sex-worker, turning his body into a desirable commodity for sex-starved foreign tourists. Joey's being invisible and ignored in the neocolonial Philippines possibly makes him susceptible to being seduced by the commodification of Otherness. As bell hooks posits, such commodification "offers the promise of recognition and reconciliation" an individual deemed Other has never received in her/his mainstream society (26). The novel suggests that Joey does gain some recognition even though it comes at his expense—being bodily

exploited. Only in the subculture realm can Joey become visible and recognizable and reconcile to his racial hybridity. At CocoRico bar where he also works as a DJ, Joey is the “real star of the show” (34) attracting his potential male clients.

Like the sexualized body of Lolita, Joey's effeminate body manifests the commodification of otherness that promises the Westerner, as Edward Said would say, “untiring sensuality, unlimited desire, deep generative energies” (188).⁷ As Said puts it, the Orient in the Westerners' perception is often associated with “the freedom of licentious sex” (190). Hooks as the desire for some “spice, seasoning” that guarantees an intense excitement to the “dull” sex life in mainstream white culture (22) view this Westerner's desire for a “third sex”. Hence, Joey's visible mixed racial features—“tight, kinky curls, . . . hazel eyes . . . [, and] sleek skin” (72-73)—are perceived as spicing up the sexual desire of his gay clients like an American Neil and a German Rainer.

It is true that Joey's self-commodification, like Lolita's, perpetuates the sexual exploitation of Asian bodies. However, as the novel illustrates, Joey does not allow himself to become a victim: “I'm *nobody's slave*,” he declares (45). Instead, he manipulates the meaning of his racial features and his sexuality. As scholar Linqi Ling remarks, Joey's identification as a gay man offers him “Teiresias-like access to both sexes' perspectives and experiences” enabling him “to avoid the moral and social obligations prescribed by established heterosexual behavior” (329). Despite the social stigma of being a gay sex-worker, Joey draws strength from his marginal position, enabling him to obtain a pseudo-power over his oppressors. In perceiving that his homosexual behavior is his survival strategy, Joey “take[s] advantage of the situation” (44) and prides himself on his scheme: “I know how to do that. Make them love me even when I break their hearts, steal, or spend all their money” (45). In contrast to Lolita, whose sexual objectification constraints her agency and autonomy, Joey is “in control” of his life (45). Whereas Lolita's choices are extremely limited, Joey's homosexuality provides him ample opportunity.

Joey's choice of sexual identity possibly results from his awareness of sexism and oppression, which are implicated in the sanctioned heterosexual relationship. His mother, like Lolita, is another perfect example of how heterosexuality, under patriarchal and (neo) colonial ideologies, entraps women. Zenaida does not have much choice, so she fights her way out of poverty by selling her body to American GI's. In choosing to affirm a gay identity, Joey, unlike his mother and Lolita, is not only able to liberate himself from the moral and social norms set by

heterosexual conduct but also to subvert the very power that victimized his mother and threatens to oppress him. In other words, Joey's body is both the spectacle of commodity consumption and that of subversion. Joey's subversive nature is brought into play more vividly in his relationships with his Western clients—relationships that are infused with reminiscences of colonial domination.

In addition, Joey's narrative reveals his struggle to survive in this confined postcolonial space, a struggle which involves self-decolonization. Joey, like Baby, undergoes bodily change, signifying his attempt to free himself from his oppressive situation. Hagedorn illustrates the beginning of Joey's process of self-decolonization through his remark on excretion:

"Sometimes I shit, Rainer. Sometimes I shit all day long. I wonder where all my shit is coming from, especially when I don't eat. I don't eat for days, sometimes. How can I shit? It's scary at first. Then it feels good. Good shit cleans my system. I get rid of everything [emphasis added]." (145)

Joey's defecation, presumably a side effect of Rainer's drug, can be considered a part of abjection.⁸ According to Julia Kristeva, abject is that which "disturbs identity, system, order. What does not respect borders, positions, rules" (4). Filth, waste, pus, and bodily fluids, for example, are all abject in Kristeva's sense (2-3). Abjection is thus a manifestation of an individual's attempt to reestablish her/his subjectivity through the expulsion of original parts of the identity rendered "Otherness." Viewed from this perspective, Joey's bodily waste, like Baby's sweat, is an abject, which figuratively indicates his resistance to Rainer's attempt to subordinate him. Joey's body, like Baby's, resists any forces threatening to his subjectivity. As Ling suggests, "Only by expelling Rainer's 'crazy shit' (148) from within his system can Joey disrupt the external cultural norms imposed upon his body" (331).

IV. The Awaken Sleeping Beauty

Through her portrayal of Daisy's struggle to overcome her mysterious depression, Hagedorn posits that liberation has to come after the process of awakening or self-decolonization, which Daisy must undergo. In the "Epiphany" section, Daisy's awakening is manifested through her "struggles to wake from her sleep," each morning (105). Her physical and emotional change marks her rite of passage. She spends "[m]ost of her waking hours . . . crying, or trying in vain to stop." As a result, "[h]er eyes are continuously bloodshot and swollen" (105). Viewed from Kristeva's

perspective on "abjection," Daisy's tears are abject, a manifestation of Daisy's attempt to reconstruct her subjectivity. At the end of this section, Daisy is depicted as a new person: "She is wide awake, dry-eyed, and restless" (108). The title of the following section, "Breaking Spells" metaphorically affirms Daisy's awakening state. She is now ready to make a political move. Daisy's acceptance of an interview on live television can be seen as an attempt to appropriate her objectified position. Back in the national spotlight, Daisy "seizes the opportunity to publicly denounce the beauty pageant as a farce, a giant step backward for all women" (109). She also "accuses the First Lady of furthering the cause of female delusions in the Philippines" (109). As opposed to the male nationalist discourse like that of Senator Avila, which overlooks women's issues, Daisy's speech reflects her feminist awareness of the oppressive and subordinate status of the Filipino women. Daisy's articulation thus retrieves the voices of other female subalterns such as the *bomba* star Lolita and other Filipinas whose bodies are also exploited under the government's tourism marketing scheme.

In depicting Daisy as undergoing the awakening process, Hagedorn suggests that feminist awareness is an essential element of a true nationalist project, for it raises the question of women's issues as crucial in national struggles for liberation. The nation cannot be fully liberated unless Filipinas are emancipated from oppression.⁹ Hagedorn visualizes a rebirth of the Philippines in Daisy's attempt to decolonize herself which culminates in her participation in a nationalist movement. Daisy's coronation as a beauty queen and her failed marriage to the English "playboy banker" Malcolm Webb (110), prove that her position as a celebrity persistently makes her vulnerable to victimization. Daisy then moves from the corrupt city of Manila to the jungle on the mountains where her mission of national liberation is secretly maneuvered.

Daisy's engagement in guerrilla warfare with the government illustrates that danger and violence are embedded in nationalist struggles.¹⁰ Hagedorn's representation of the Marcos' Philippines reveals not only the way violence was employed to strengthen the Marcos martial-law regime but also how the State military enforcement condones male violence against women. As the novel illustrates, many nationalist women are tortured and/or killed. The news item titled "Floating Bodies," for example, directs the readers' attention to the courageous women who have not been identified and recognized. As the news reports, three bloated bodies of women, one headless with hand and feet missing, are found floating in a river along with another body of a teenage boy (46).

"[T]he frequency of headless and dismembered cadavers washing up on shore [,which] has reduced demand for fish . . ." (46), underscores the magnitude of the brutalities. These bodies are enough evidence of the State practice of "salvaging"—a term widely used in the Philippines to refer to "summary execution or extra-judicial, surreptitious, killing of individuals by the armed forces" (Leary et al. 23). In telling the stories of the martial law victims, many of whom are patriotic Filipinas who have largely been missing from Philippine historical accounts, Hagedorn not only recovers Philippine history of nationalist struggles but also retrieves the voices of these unacknowledged heroic women whose lives were taken unjustly.¹¹ As signifiers of the martial law, the unidentified floating bodies of three women and one boy, as well as the many other dismembered bodies, "speak" of the extent to which the government's hostilities can possibly be inflicted on people without gender and age discrimination.

Hagedorn dramatizes the State violence more vividly through the scene in which Daisy, having refused to reveal the details about her guerrilla activities, is arrested, tortured, and then gang raped by the President's aide and the General's men. The sexual assaults and the torture inflicted on her body also result in the death of her premature baby girl (233). The State imposition of rape and torture upon Daisy's body is perhaps intended to discipline and penalize her, who has not only violated the State law but also defied the patriarchal ideology. Being an active participant in the underground movement, Daisy challenges the patriarchal norms that constrain women's autonomy. The infliction of pain on Daisy's body here can be seen as the State effort to reinscribe the patriarchal norms back on the female body.

Furthermore, the violated body of Daisy manifests the State internalization of the colonizers' use of violence to rule the Filipino people. Her rape, in particular, invokes the allegorical image of colonial ideology depicted as masculine violation of the female body. The rape scene in which Colonel Jesus de Jesus "assaults [Daisy] for so long and with such force, Daisy prays silently to pass out" (216) is a reminiscence of Ronald Takaki's image of American assertion of manhood/nationhood: "the masculine thrust toward Asia" (257). Like the Philippines, the country that had been violated constantly for centuries by both colonial and neocolonial powers, Daisy's body has been repeatedly exploited and abusively victimized by men of her own race.

However, Hagedorn's text contends that the female body is also a site of a struggle between discipline and freedom. Women's endurance of torture and their strong determination to

endure the pain inflicted upon their bodies should be considered their desperate attempt to assert autonomy over themselves. Even in the situation in which a woman loses complete control over her body, she is still in full control of her own will. The law may be "intextuated" on her body, but it need not be intextuated on her mind. Thus, Daisy "vows to remain silent" while she is tortured (215). Trinh Minh-ha describes women's silence as "a will not to say or a will to unsay and as a language of its own." Silence can be subversive when women use it "in [their] attempts at undermining patriarchal systems of values" (72, 73). In this sense, Daisy's silence is a form of resistance to the State disciplinary power.

Although the novel does not inform the readers whether or not Daisy's nationalist mission is fully accomplished in the end, it implies that the "birth" of a new nation is still out of reach. True, Daisy's stillborn baby symbolically portends the grim future of the nation ruled by the dictator. Nonetheless, the novel suggests that there is always hope as long as the people of the Philippines are aware that the nation will not be truly liberated unless the people, particularly the female/feminized subalterns, are emancipated. *Dogeaters* not only resists the dissemination of the Western cultural hegemony that continues subjugating and bodily exploiting Filipinas but also offers a discourse of healing and empowerment. For both Filipinas and other Asian females who still have to survive in the world that requires the ongoing struggles against oppression and discrimination, the novel reminds them to remember the fighters like Daisy, Joey as well as those unnamed heroic women and to draw strength from them. For Western readers, this novel invites them to reevaluate U.S. and British imperial histories and reconsider monolithic representations of Asian women in the hegemonic discourse as well as Western mass media and popular culture.

NOTES

¹ In this sense, *Dogeaters* is opposed to the majority of Philippine history books that project the American colonizers as the Savior of the Filipino people.

² Hagedorn states that the title of the novel is taken from a Luis Cabalquinto poem in which a man is depicted as a social outcast howling at the moon. Such images of man-as-dog are crucial in her novel. As she explains, "The dog is a metaphor for an oppressed beast" (Pajaron 17). In addition to a colonial derogatory reference associating Filipino natives with cannibalism, the term "dogeater" in the novel is, according to Leonard Casper, a metaphorical description of modern man struggling to survive in a dog-eat-dog world in which everyone lives by the rules of "cultural cannibalism." That is, because of greed and survival instincts, everybody "devours" one another (153).

³ I borrow Antonio Gramsci's term "subaltern" to refer to a group of people who do not have access to power.

⁴ Most of the italicized words in the novel are in Spanish and Tagalog. All italics appear as such in the original text. Subsequent italicized passages cited are also preserved as they are in the text.

⁵ Vincent Rafael, "Patronage and Pornography: Ideology and Spectatorship in the Early Marcos Years," *Comparative Studies in Society and History* 32 (1990), 291. Rafael describes *bomba* films as the soft-and hard-core pornography in which the *bomba* actresses expose their bodies to the camera and to largely a male audience in "the lurid scenes of simulated sexual intercourse" (291). *Bomba* stars emerged in the late sixties and early seventies along with the new women like Imelda Marcos who acted out her ambition to participate in her husband's campaigns. The *Bomba* actresses in sex films were also made spectacle of themselves out of their ambition. As a result, they did represent "a new *image* of woman" (291).

⁶ Institutionalized as one of the landmarks of Marcos' "New Society" project purported to help create a favorable image of the nation, tourism peddled women as commodity for profit. Prostitution, operated under the guise of the R&R (Rest & Recreation) industry catering to American